

ERİTRE VE ETİYOPYA ARASINDAKİ DANAKİL BÖLGESİNDE OSMANLI HÂKİMİYETİ VE KAYMAKAM PERTEV EFENDİ

Durmuş Akalın*

Öz

Günümüzde Eritre ve Etiyopya arasında kalan Danakil bölgesi, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti'nin Kızıldeniz çevresinde hâkimiyetini korumaya çalıştığı yerlerden biri olmuştur. Bölgede birçok kabile yaşamasına rağmen sahil kesiminde yaşayan kabilelerin ekseriyetle Müslüman olmaları ve Habeşlilerin Kızıldeniz'de bir limana sahip olmak istemeleri devrin Osmanlı makamlarını tedirgin ettiğinden, bu bölge üzerinde yoğun bir rekabet yaşanmıştır. Osmanlı Devleti, Musavva'daki kaymakamlarından ve zaman zaman Yemen'deki görevlilerinden aldığı destekle bölge üzerindeki hâkimiyetini muhafaza etmeye çalışmıştır. Bölgede gerek kabileler arasındaki rekabet ve çatışmalar gerek Fransa ve İngiltere gibi devletlerin müdahaleleri gerekse de din merkezli sürtüşmeler durumu daha da hassas bir hale getirmiştir. Araştırmayla büyük devletlerarasında devam eden rekabetle birlikte, Osmanlı Devleti'nin bölgede tutunma girişimleri ve bu kapsamda yürütülen çalışmalar incelemeye dâhil edilmiştir. Araştırma, günümüzde Türkiye'den çok uzakta olan bu bölgelerdeki mirasın biraz daha gün yüzüne çıkmasını ve görünür hale gelmesini amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Danakil, Eritre, Habeşistan, Osmanlı Devleti, Kızıldeniz, Kaymakam Pertev Efendi.*

Abstract

The Danakil Region between Eritrea and Ethiopia in the Ottoman Authority in 19th Century and Kaimakam Pertev Efendi

At the present time, the Danakil Region, between Eritrea and Ethiopia, is one of the places that the Ottoman Empire has tried to preserve their authority around the Red Sea since the second half of 19th century. Although a lot of tribes had lived in this region, the Ottoman Empire had worried due to the tribe usually consist of Muslim in the coast and the Ethiopians' request. And this had led to fierce competition. The Ottoman Empire had tried to preserve their authority with the Governors in Musavva and the support of servants in Hijaz and Yemen. In this region, either the competition and the conflicts between te tribes, or the responses of governments such as France

* Yrd. Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Denizli. E-posta: dakalin@pau.edu.tr
(Makale Gönderim Tarihi: 04.01.2017 - Makale Kabul Tarihi: 03.10.2017)

and England, or the frictions had shown up was responsible for a tribe in this region, rejected the proposal of French. With the ongoing competition between the major governments in the region, the Ottoman's attempts to remain in the region and the working conducted in this context had been incorporated into analyze. Nowadays, this research aims the coming of Ottoman's legacy to the light and becoming apparent that legacy in these regions, too far away from Turkey.

Keyword: *Danakil, Eritrea, Ethiopia, Ottoman Empire, Red Sea, Kaimakam Pertev Efendi.*

Giriş

Osmanlı Devleti'ni imparatorluk görüntüsüne büründüren en önemli olay Mısır'ın alınmasıdır. Bu hadisenin Osmanlı Devleti'nin Kızıldeniz'deki hâkimiyetinde belirleyici bir rolü olmuştur.¹ Bu sayede Arap Yarımadası'ndan Yemen'e, Doğu Afrika'da ise Habeş topraklarına kadar uzanılmıştır. Habeş toprakları konumu itibariyle son derece önemlidir. Osmanlı Devleti'nin Kızıldeniz'de hâkimiyet tesis ettiği süreçte bölgede nüfuzunu her geçen gün arttıran Portekiz, önemli bir tehdit olarak duruyordu. Habeşistan etnik çeşitlilik bakımından da son derece zengin bir bölgeydi.² Bu çeşitlilik içinde Hıristiyan topluluklar Portekizlilerin özellikle irtibat kurmak istediği unsurlardı. Ancak Osmanlı Devleti, bölgeye gelişiyile birlikte bölgedeki Portekiz varlığına engel olmaya başladı.

Kızıldeniz'in Afrika sahillerindeki önemli liman şehirlerinden biri de Musavva'dır. Bu liman, Afrika Boynuzu'ndaki ülkelerin dünyaya açıldığı yer olmuştur. Bu nedenle bölgede hâkim güç noktasına gelmiş birçok devlet Musavva'yla ilgilenmiştir.³ Osmanlı Devleti de Doğu Afrika'daki varlığını uzun süre Musavva üzerinden takip etmiştir. Musavva'ya yakın bir diğer mahal ise Danakil bölgesidir. Burada yaşayan topluluklar büyük oranda Somalililer ile aynı kökten gelmektedir.⁴ Bölgedeki kabilelerin birçoğu önceden pagan inanışındaydılar. Ancak zaman içinde Danakil kabilelerinin birçoğu Müslüman olmuştur.⁵ Buna rağmen aralarında Itular gibi az miktarda pagan da mevcuttur.⁶ Danakil kabileleri savaşçılıklarıyla meşhurdur.⁷ Osmanlı Devleti bölgeyi idaresi altına aldıktan sonra burası vahşi kabilelerin yaşadığı bir yer olarak görülmüş, Danakil her zaman geçilmesi zor ve tehlikeli bir yer olarak kabul edilmiştir.⁸ 19.

¹ Özbaran 2013, s. 139-141.

² Lewis ve Jewell 1976, s. 7.

³ Tandoğan 2013, s. 144.

⁴ Lewis 1960, s. 218.

⁵ Tate 1941, s. 155.

⁶ Thesiger 1935, s. 2.

⁷ Melly 1936, s. 106.

⁸ Munzinger 1869, s. 212; Marcus ve Page 1972, s. 475.

yüzyılda bölgede seyahat yapanların neredeyse tamamı burayı korkulan ve tedirgin olunan bir yer olarak tarif etmiştir.⁹

Geniş bir alana uzanan Danakil bölgesi coğrafi açıdan da zordur. Burası çöllerle kaplı, yaşamın az miktarda görüldüğü ve nüfusun da farklı bölgelere dağıldığı bir yerdir.¹⁰ Su bölgede oldukça azdır ve bitki çeşitliliği de düşüktür.¹¹ Danakil bölgesinde en dikkat çekici olan coğrafi özelliklerden biri volkanik dağlardır.¹² Ancak tüm bu olumsuzluklarına rağmen konumu burayı değerli kılmıştır. Bu nedenle 17. yüzyıla kadar Danakil, Habeşistan çevresindeki hadiseler bakımından son derece kıymetli bir bölge olma özelliği taşımıştır.¹³ Danakil aynı zamanda köle ticaretinde de önde gelen yerlerden biridir.¹⁴ Ancak 18. yüzyılda bölgeye duyulan ilgide bir miktar azalma görülmüşse de 19. yüzyılın ortalarından itibaren burası tekrar ilgi çeken bir yer haline gelmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Doğu Afrika'da kurduğu hâkimiyette belirleyici olan Özdemiş Paşa'dır. Yemen'in kontrol altına alınmasında ve Osmanlı askerlerinin San'a'ya girmesinde en fazla dikkati çeken isimlerden biri yine Özdemiş Paşa olmuştur.¹⁵ Paşa, Hadım Süleyman Paşa'nın yanında yararlı hizmetleri ve Yemen'deki başarılarından sonra Habeş diyarını fetihle görevlendirilmiştir. Burada da başarılı işler gören Özdemiş Paşa, Habeş Beylerbeyliği ihdas edilince başına geçirilmiştir.¹⁶ Afrika'nın doğu tarafında yer alan Habeş Beylerbeyliği 1555 tarihinde kurulmuştur. Kurucusu yine Özdemiş Paşa'dır. Habeş Beylerbeyliği'nin en önemli gelirleri liman gümrükleri olmuştur. Ancak maddi anlamda kuruluşundan itibaren sıkıntı çekmiştir.¹⁷ Osmanlı Devleti'nin Doğu Afrika üzerindeki hâkimiyet merkezi, önce Kızıldeniz'deki Sevakin'di. Ardından sahildeki Musavva'ya götürüldü ve Habeş eyaleti buradan idare edildi. 16. yüzyılda Özdemiş Paşa'nın buradaki varlığı ve yapılan yardımlar bölgedeki Müslümanları yok olmaktan kurtardı.¹⁸ Özdemiş Paşa'dan sonra Habeş Beylerbeyi olan oğlu Osman Paşa babasının yolunu izlemiştir. Osman Paşa'nın en çok uğraştığı meselelerden biri Danakil kabilelerinin yağmaları olmuştur. Buna Habeş emirlerinin eski topraklarını geri almak için başlattığı saldırılar da eklendiğinde paşa, otoriteyi muhafaza etmek için çok çaba

⁹ Barker 1842, s. 239.

¹⁰ Lobban 1976, s. 336.

¹¹ Kirwan 1972, s. 174.

¹² Rigby 1877-1878, s. 446.

¹³ Lewis 1960, s. 223.

¹⁴ Akalın ve Parlaz 2015, s. 28.

¹⁵ Ahmet Raşit Paşa 2013, s. 47-49.

¹⁶ Abdurrahman Şeref, s. 3.

¹⁷ Özbaran 2013, s. 173-175.

¹⁸ Tandoğan 2013, s. 142.

harcamıştır.¹⁹ Genel anlamda 1557 yılında Afrika kıyılarındaki Musavva, Arkiko ardından Zeyla Osmanlı hâkimiyeti altına sokulmuştur. Ayrıca Kızıldeniz'e yakın birçok önemli şehrin alınmasıyla Osmanlı nüfuzu Habeşistan içlerine kadar uzanmıştır.²⁰

Doğu Afrika sahilleri sadece stratejik önemiyle değil ticari açıdan da dikkat çekmekteydi. Osmanlı kontrolüne girmesinden sonra bölgede devam eden kahve ticareti buna güzel bir örnek oluşturur. Osmanlı Devleti sınırları içinde olan Moha, kahve ticareti bakımından son derece önemliydi. Moha'nın tam karşısında yer alan Danakil bölgesinde yer alan Beylül ise son derece stratejik bir başka noktaydı.²¹ Kahve ticareti Habeşliler için önemli bir gelir kaynağıydı ve bu ticaret için Kızıldeniz'e açılan limanlara ihtiyaç vardı.²² Zaman içinde Habeşliler ticari mallarını Kızıldeniz sahillerine çıkarabilmek için Danakil bölgesiyle hep ilgilenmişlerdir. Assab da bu noktada dikkat çeken başka bir yerdir.²³ Bu nedenle bölgedeki herhangi bir gerginlik pek çok noktada tesirini gösteriyordu. 19. yüzyıl içinde Doğu Afrika'daki asayiş için önemli bir nokta olan Yemen'de kargaşa giderek artınca Osmanlı Devleti, Yemen'i ikinci defa kontrol altına almak için 1849'da Kıbrıslı Muavin Tevfik Paşa ile yeni bir harekât başlattı.²⁴ Böylece Yemen'de kurulan otoritenin Doğu Afrika sahillerine de önemli yansımaları oldu. Bu yansımalar en çok ticari alanda olumlu sonuçlar verdi.

19. yüzyılda İtalyanların Doğu Afrika'ya ilgisi her geçen gün artıyordu. Bölgeye yerleşmek için en uygun yerlerden biri Danakil ve çevresiydi. Ancak ilk etapta ticari bağları sağlamlaştırmak gerekiyordu. Üstelik bölgeye yerleşmek biraz zaman istiyordu. Bölgede ticari faaliyetlerde bulunan İtalyan tüccarlar da zaman zaman sıkıntılarla karşılaşıyorlardı. 20 Mart 1851'de Sardunya tebaasından Mösyö Aleksandır ve Mösyö Baron Dolen'in sıkıntıları İstanbul'a yansımıştır. Bunlar Mısır hükümetinden Sudan ve Danakil taraflarında ticari faaliyetler için izin almışlarken Sudan hükümdarı Abdülatif ve Danakil Müdürü kendilerine zorluklar çıkarmıştır. Özellikle Danakil'de ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kalmışlar, zarar etmişlerdir.²⁵ Bunun üzerine elçilikleri aracılığıyla İstanbul'a durumlarını aktarmışlardır. Hatta tüccarlardan birisi Danakil'den Mısır'a döneceği sırada Danakil Müdürü tarafından kendisine çeşitli sıkıntılar çıkarılmıştır. Bundan dolayı Danakil'den Mısır'a dönüşü gecikmiştir. Ayrıca

¹⁹ Abdurrahman Şeref, s. 5; Orhonlu 1996, s. 49.

²⁰ Özbaran 2013, s. 156-157.

²¹ Aregay 1988, p. 21.

²² Aregay 1988, p. 25.

²³ Hess 1973, p. 101.

²⁴ Sırma 2008, s. 53.

²⁵ HR.MKT. 38/50 (1268. M. 1).

oradan aldığı samanın kantarı 2'şer riyalden biraz daha az iken kendisinden daha fazla ücret talep edilmiştir. Müdürün anlaşmalara aykırı bu davranışlarının önlenmesi, iki devlet arasında dostluğa zarar verecek hareketlerden kaçınması tavsiye edilmiştir. Konuyla ilgili Babîali, Mısır'a gönderdiği 27 Ekim 1851 tarihli bir yazıyla tüccarların Sudan ve Danakil müdürlerinden gördükleri sıkıntılardan dolayı zararlarının sebep olanlardan tahsil edilmesini istemiştir.²⁶ Bu ve benzeri adımlar Osmanlı Devleti tarafından iyi ilişkilerin devam etmesi şeklinde ele alınıp atılırken İtalyanlar açısından aşama aşama Doğu Afrika'ya yerleşmenin vasıtaları olarak kullanılmıştır.

1. Pertev Efendi'nin Kaymakam Olarak Musavva'ya Gelmesi

Avrupa devletlerinin her geçen gün Doğu Afrika üzerindeki nüfuzlarını arttırmaları Osmanlı Devleti açısından tedirginlikle karşılanmıştır. Bu hadiselerin önünü almak için bölgedeki varlığı kuvvetlendirmek ve bölgeye daha tecrübeli ve kabiliyetli isimlerin gönderilmesi ilk akla gelen tedbirlerden olmuştur. Bunun yanında Danakil bölgesine de yakın Musavva gibi alanlarda görev yapan kaymakamlarla ilgili Babîali'ye akseden şikâyetler hemen dikkate alınmaya başlamıştır. Özellikle Musavva konusunda daha dikkatli davranıldığı görülmektedir. Bunun en önemli nedeni ise Musavva'nın Osmanlı Devleti'nin Doğu Afrika'da doğrudan bir kaymakam atayarak yönettiği ve belli miktarda asker bulundurarak varlığını gösterdiği tek nokta oluşudur. Ayrıca içeriden Kızıldeniz'e ulaşmak isteyen Habeşlilerin dışarıdan içeriye sokulmak isteyen Avrupalı devletlerin çıkarlarının kesiştiği önemli bir liman olması da bu durumu daha hassas hale getirmiştir. Osmanlı Devleti bu gelişmeleri vaktinde göreyerek atılan bir adımla Musavva ve çevresindeki idaresini yeniden ele almıştır.

Musavva'daki mevcut kaymakamla ilgili şikâyetleri içeren bir yazı, 5 Ekim 1859'da Cidde Valisi Ali Paşa tarafından Sadaret'e yazılmıştır. Musavva Kaymakamı'nın esir ticaretinin yasaklanmasına aykırı davranışları ve İngiltere'nin konsolos vekili hakkındaki tavırlarıyla İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında yarattığı sıkıntı nedeniyle azli gündeme gelmiştir. Azledilen kaymakam yerine İstanbul'dan daha münasip birinin gönderilmesi ve eski kaymakamın bu sırada Musavva'da kalmasının uygun olamayacağı ifade edilmiştir. Bu nedenle eski kaymakamın Cidde'ye çağırılması ve tahkik edilmesi istenmiştir. Bu noktada İstanbul'dan yazı da gönderilmiştir. Kaymakamın esir ticaretine karışmasıyla ilgili vali, kendisine daha önce haber verildiğini beyan etmiştir. Bunun yanında ahaliden de kaymakam aleyhinde bazı şikâyetler gelmiştir. Ayrıca kaymakamın devlet kaynaklarını israf ettiği bilgisi ulaştırılmıştır. Bu nedenle gönderilecek kişinin bunları da araştırıp yazması

²⁶ HR.MKT. 38/50 (1268. M. 1).

istenmiştir. Musavva, Habeşistan'ın kilidi noktasında olup yabancıların buraya fazlasıyla ilgisi vardır. Bu nedenle politik ve idari işlere aşına bir kaymakamın atanması önerilmiştir. İngiltere konsolos vekili adına bir şikâyetin yapıldığı Sadaret'e ulaşmamıştır. Başkaca bilgi de gelmediğinden bu şikâyetin aslı meçhuldür. Yine de esir ticaretine kalkışıldığıyla ilgili hususlar daha öne çıkmaktadır. Bu noktaların dikkatlice araştırılıp yazılması tavsiye edilmiştir.²⁷ Bu adımla Osmanlı Devleti, hem bölgedeki hâkimiyetini sarsacak gelişmelerin önünü almak istemekte hem de İngiltere ile arasını bozacak hadiseleri önlemek gayesinde dir.

Musavva Kaymakamı'nın giriştiği hareketler ve esir ticaretine girdiği iddiası Meclis-i Vâlâ'yı da harekete geçirmiştir. 4 Ocak 1860'ta Meclis-i Vâlâ kaymakamın durumunu görüşmüş ve bir karar almıştır. Buna göre Musavva Kaymakamı'nın esir ticareti ve başka birtakım uygunsuz hareketlerinin rivayeti üzerine durumun araştırılması için Cidde Valisi'ne bir emirname gönderilmiştir. Bu konuda Cidde Valisi'nin gönderdiği yazı Meclis-i Vâlâ'ya ulaşmıştır. Yapılan görüşmelerden sonra Musavva Kaymakamı'nın esir ticaretine karıştığı buna bağlı olarak azledildiği ve yerine münasip biri gelene kadar özel bir memur görevlendirildiği ifade edilmiştir. Musavva son derece önemli bir mevkide yer aldığı için hemen münasip birinin atanması bunun için de liyakat ve kabiliyet yönünden dikkat çeken eski Konya Defterdarı Pertev Efendi'nin uygun bir isim olduğu belirtilmiştir. Kendisine 10.000 kuruş maaş verilmesi ve durumun Cidde Valisi'ne bildirilmesi kararı alınmıştır. Meclis-i Vâlâ'nın aldığı karardan sonra 7 Ocak 1860'da alınan kararın derhal Cidde Valisi'ne bildirilmesi ve Pertev Efendi'nin atanması kararının ulaştırılması istenmiştir. Aynı zamanda eski kaymakam hakkında yapılan işlerin ve tahkikat sonucunun bir an önce bildirilmesi talep edilmiştir.²⁸

Önceki kaymakamın görevden alınmasından sonra Pertev Efendi, vakit kaybetmeden bölgede yaşanan gelişmelere hâkim olmaya ve birtakım tedbirleri almaya başlamıştır.²⁹ Babiâli de bölgeyle ilgili bilgi talep etmiştir. 13 Temmuz 1860'da Babiâli'ye verilen bilgilerde, Musavva Kaymakamı Pertev Efendi merkez memuriyetine gitmek üzere Cidde'ye gelmiş ve oradan tavaf etmek arzusuyla Mekke'ye geçmiştir. Bu sırada kendisine Habeşistan'ın durumu hakkında bilgi verilmiştir. Bunun yanında yabancıların Habeşistan'a harp mühimmatı getirmeleri hakkında da açıklamalar yapılmıştır.³⁰ Babiâli Avrupalıların Habeşistan'a yaptıkları silah sevkiyatı üzerinde özellikle

²⁷ İ.MVL. 427/18725.

²⁸ İ.MVL. 427/18725; A.MKT.MVL. 113/62.

²⁹ A.MKT.UM. 547/44.

³⁰ HR.MKT. 346/41 (1277 S. 5).

durmuştur. Bölgedeki yetkililerden istediği bilgilerde, Habeşistan tarafına askeri mühimmat gönderilmesine Osmanlı Devleti tarafından tamamen engel olunamazsa da bu mühimmatı tüccar mı getirmektedir yoksa başka şekilde midir bilmek istemektedir. Bunları layıkıyla bilmek lazım geldiğinden incelenmesinde yarar vardır demektedir. Yine o tarafta misyonerler dolaşmakta olduğundan bunlar hakkında bilgi edinilmesi ve Musavva taraflarının emniyet ve asayişine dikkat edilmesi istenmiştir.³¹

Babiâli'nin talepleri Cidde Valisi'ne ulaşmış o da durumu Pertev Efendi'ye havale etmiştir. Pertev Efendi ise 5 Ekim 1860'da topladığı bilgileri Cidde Valisi Ali Paşa'ya göndermiştir. Pertev Efendi'nin gönderdiği bilgilere göre, Musavva tarafına varışla yapılan tahkikatlardan sonra Habeşistan'da bulunan hâkimler arasında en önde gelenin Gondar hâkimi Teodoros olduğu ifade edilmiştir. Kendisi İngiltere tarafından desteklenmektedir. Bunun biraz daha uzağında olan Tigray eyaleti hâkimi Nikosi ise Fransa tarafından desteklenmektedir. Bunlar Habeşistan'ı bulandırıp bölgenin önderlerini kendi yanlarına çekmek istemektedirler. Osmanlı Devleti tarafından epeyce nizamiye askeri sevk edilirse alet edevatları tam olan bu askerler tarafından Habeşistan kısa bir süre zarfında tamamen şehir, kasaba ve köyleriyle zapt edilebilecektir. Buralara Müslüman zabıtlar tayin edilirse ve Hristiyanlara da bazı mertebeye müsaadeler verilirse kontrol altına alınabilecektir. Böylece Habeşistan son derece rahat ve huzurlu bir yer olabilecektir. Epeyce seneler Gondar'da ikamet ederek Teodoros'un baş müsteşarı olan Plowden ile birlikte 3 İngiliz Teodoros'un yanındadır. Fransa tarafından desteklenen Nikosi'nin yanında memur yoksa da söz konusu Tigray eyaletinin merkezi Adave ile civarında yer alan Honrin'de birkaç seneden beri rahipler bulunmaktadır. Teodoros'un saldırısıyla Musavva'ya ve sınırda yer alan bazı mahallere savuşmuş olan rahipler ve Fransa'ya gidip gelenlerle Nikosi'nin görüştüğü bilinmektedir.³²

Pertev Efendi yine Ali Paşa'ya gönderdiği bilgilerde, şimdilerde Habeşistan'ın Musavva'dan başka iskelesi olmadığından mahsullerini satmak ve ihtiyacı olan malları almak için Habeşliler senede bir kere 1.500 kişiyi aşan iki kafile halinde birbirini müteakip Musavva'ya gelmektedirler. Bunlardan 20, 30 veya 40 adamın da Musavva'da yerleştikleri olmaktadır. Bunlar ticari bir sıkıntıyla karşılaştıklarında kendilerini Hristiyanlar veya Avrupa halkından gibi görmektedirler. Ayrıca bunlar Musavva'da ticaret yapan belli başlı 5 tüccarın her birini birer isnat ile suçlu çıkarıp buradan çıkarmak için gerek adamları vesilesiyle gerekse de Musavva'daki ahali esir ticareti ile geçindiğinden ve yabancılar da bunlara engel olduğundan bir şekilde bu 5 tüccarı, Musavva'daki

³¹ HR.MKT. 346/41 (1277 S. 5).

³² A.MKT. UM. 435/73 (1277. R. 27).

konsolosların idamlarını istedikleri gerekçesiyle suçlamaktadırlar. Bu nedenle bu tüccarların arada bir yabancı konsoloslar tarafından şikâyet edilmiş ve hükümet eliyle Musavva'dan çıkarılmaları talep edilmiştir. Avrupalı tüccarlar ile Musavva'daki tüccarlar veya ahali arasında bir sıkıntı olduğunda yabancı tüccarlar hemen önelerine tercümanını katıp kaymakama gitmek istemektedirler. Ayrıca pek çok yabancıların yerli ahaliyi bir şekilde darp ve tahkir ettikleri ve tasallut oldukları teessüfle görülmüştür. Buna bir örnek olarak Pertev Efendi Mekke'de bulunduğu sırada karşılaştığı bir hadiseyi aktarmaktadır. Buna göre Musavva'nın en önde gelen tüccarlarından Ali Bacind, yapılan şikâyetlere göre gizlice Musavva'dan cariyeye çıkarmıştır. Ayrıca ecnebler tarafından minarelerde ezanların okunmaması hususuna dahi riayet etmiş, kabul ettiğini dahi güya söylemiş ve bu nedenle Ali Bacind'in Musavva'dan çıkarılması istenmiştir. Musavva'ya vardikten sonra durum tekrar araştırılmış ve Ali Bacind'in ceza almasına asla lüzum görülmemiştir. İddialar ise güzel bir şekilde bertaraf edilmiştir. Yabancıların bu talepten kasıtları, Habeşlilere kendilerinin ne kadar tesirli olduklarını göstermek istemeleridir. Bu şekilde ileride Habeşlileri yoldan çıkarmak daha kolay olacaktır. Pek az sermayesi olan bu gibi isimleri hükümet eliyle kaçırmak düşüncesindedirler. Böylece Musavva ticaretinin de tamamen Hint tarafından gelen Banyan adlı tüccarlara geçmesini sağlamaktır. İngiltere konsolos vekili İtalyan asıllı Baroni görev üstlendiği sürede devletine pek faydalı değildir. Konsolos Plowden'in idamından sonra adeta onun uşaklığı ile buraya gelmiştir. Plowden'in ölümünden sonra ise güya elinde ondan aldığı yazı bulunduğu gerekçesi ile konsolos vekilliğini üstlenmektedir. Bu şekilde Musavva'da konsolos olmak niyetindedir. Fransa konsolos vekili Celber dahi burada böyle bir işte bulunmamıştır. Bu nedenle Pertev Efendi'nin Musavva'da konsolos olmasıyla birlikte türlü türlü iddiaları ortaya atarak ve elçilikleri devreye sokarak kendisinin Musavva'daki vazifesine engel olmak hatta onu buradan göndermek düşüncesi vardır. Buna karşın Pertev Efendi, konsolos vekilleriyle dostluk tesis etmeye çalışarak onların bu düşüncesini bertaraf etmek emelindedir. Tüm bu durumları ifade eden Pertev Efendi usulünce işleri yürüteceğini ve karşılaştığı sıkıntılarla ilgili hususları İstanbul'a bildireceğini beyan etmiştir.³³ Pertev Efendi'nin ifadelerinden anlaşıldığı üzere Musavva'da işler pek yolunda gitmemektedir. Buna rağmen kendisi önemli bir sorumluluk üstlenecek ve devlet otoritesini Musavva'da yeniden ihdas etmek için uğraşacaktır.

Bölgede yaşanan hadiseler Hariciye Nezareti'ni de ilgilendiren konular olduğundan 9 Ekim 1860'da Musavva Kaymakamı Pertev Efendi İstanbul'a bir yazı yazmıştır. Buna göre İngiltere, Habeşistan'da söz sahibi olabilmek ve Teodoros'un yanında bulunan 3 İngiliz'e ve Musavva'daki konsolos vekiline

³³ A.MKT. UM. 435/73 (1277. R. 27).

*Eritre ve Etiyopya Arasındaki Danakil Bölgesinde Osmanlı Hâkimiyeti
ve Kaymakam Pertev Efendi*

talimat vermek için Aden'den bu tarafa 5 topçeker bir beylik gemisini ve 2-3 ayda bir kere 4 toplu beylik vapurunu göndermektedir. Fransa konsolos vekili dahi Adave şehrinde oturan bazı tebaası vasıtasıyla aldığı edevatı buradan giden kayıklar ile Cidde'de oturan Fransa konsolosuna göndermektedir şeklinde nasıl irtibat kurduklarını açıklamıştır. Pertev Efendi bu bilgileri nasıl topladığını da anlatmıştır. Açıklamalarına göre, bölge hakkında daha sağlam ve kapsamlı bilgi sahibi olmak için Habeşistan'a gidip gelen adamlardan istifade edilmektedir. Bunların pek çoğu cahil olduğundan kendi memleketlerinin ahvali hakkında bilgi ve malumat sahibi değildirler. Bunlardan birçoğu da sadece kendi memleketini bilip yaşadığı yerden 5-10 saat uzaklıktaki yerlerle ilgili bilgileri olmadığı gibi hâkimlerinin dahi nerede yaşadıklarını bilmedikleri görülmektedir. Ayrıca Habeşistan'dan şimdilerde Musavva'ya gelip giden olmadığından tam olarak bilgi sahibi olunamamaktadır. Bir münasip adam bulunarak ve onu Habeş içlerine göndererek daha etraflıca tahkikat yapılması mümkündür. Ayrıca gittiği yerlerle ilgili peyderpey Musavva'ya bilgi vermesi mümkün olabilecektir. Bu nedenle öyle münasip bir adamın bulunup hemen gönderilmesi talep edilmiş, yazacağı mektupların ücreti olarak aylık tahminen 400-500 kuruş verilmesi dahi istenmiştir. Musavva'da ise işler yolunda olup asayiş ve emniyette herhangi bir sıkıntı yoktur.³⁴ Pertev Efendi kaymakamlık görevini ciddiyetle ele almış ve hemen çalışmalara başlamıştır. İstihbarat yönünden zaafı da çok iyi görerek hemen tedbir almaya girişmiştir.

Cidde Valisi bölgeyle ilgili gelişmeleri yakından takip etmiştir. 12 Kasım 1860'da Vali Ali Paşa, Musavva'nın taşıdığı önem ve konumuyla iyi bir şekilde idaresine Kaymakam Pertev Efendi'nin ne şekilde gayret ettiğini ifade etmiştir. Pertev Efendi ise durumundan memnundur ancak daha etkin hizmet edebilmek için kendisinin Rumeli Beylerbeyliği rütbesine çıkarılmasını istemektedir. Paşalık unvanına Musavva ve çevresinde ayrı bir önem verildiğini, eğer böyle bir rütbe verilirse bunun da faydası olacağını beyan etmektedir.³⁵ Konuyla ilgili 19 Kasım 1869'da Mekke Emiri de Babıali'ye aynı minvalde haber vermiştir.³⁶ Bu şekilde hem Musavva Kaymakamı'nın başarılı adımlarının takdir edilmesi hem de bölgenin daha iyi bir şekilde idaresi amaçlanmıştır.

Pertev Efendi bölgedeki mevcut durum hakkında daha ayrıntılı bir yazısını 27 Kasım 1860'da yine İstanbul' göndermiştir. Bu yazı 23 Ağustos 1860 tarihli talep üzerine gerçekleşmiştir. Pertev Efendi'den istenen bilgiler, Habeşistan tarafına yabancılar tarafından askeri mühimmatın getirildiği, bunun Avrupa devletleri tarafından mı yoksa tüccarlar eliyle mi yapıldığı üzerinedir.

³⁴ İ.HR. 182/10092.

³⁵ A.MKT.UM. 435/60.

³⁶ A.MKT.UM. 450/44.

Yine Habeşistan tarafında misyonerlerin dolaşmakta olduğu ve münasebetlerinin arttığı üzerinde durularak, Musavva'da böyle uygunsuzluklara mahal verilmemesi ve asayişin sağlanması istenerek, mevcut durumda ilgili bilgi göndermesi istenmiştir. Pertev Efendi verdiği malumatta 15 seneden beri Avrupa üretimi olup, tüccar ve ecnebi tebaa aracılığı ile Musavva'ya belli aralıklarla pek çok tüfeğin gönderildiğini ve bunların araçlar tarafından Habeşistan içlerine götürülüp satıldığını ifade etmektedir. Burası Mısır tarafından idare olunduğu sırada Tigray eyaleti hâkimi Şamagadin'e, İngiltere tarafından Kokin adlı memur gönderilmiştir. Bu adam yanında 90 sandık tüfek de getirmiştir. Tüfekler Musavva'ya vardığında birbirleriyle olan muharebede gerek Tigray hâkimi Şamagadin ve gerek Gondar eyaleti hâkimi Marbi vefat etmiştir. Söz konusu Kokin adlı şahıs silahları burada terk etmiş ve Tigray eyaletine gittiğinde oranın idaresini eline alan Obe bu tüfekleri istemiştir. Obe, Kokin'i hapsetmiş ve tüfekleri isteterek 150'şer 200'er adet olarak Adave şehrine getirtmiştir. Geri kalan silahlar da yine o taraflarda satılmıştır. Haylice vakitten sonra da Kokin orada vefat etmiştir. Pertev Efendi ifadesinde Musavva'ya varduktan sonra orada oturan İngiltere ve Fransa konsolos vekillerine bu silah mevzusunu açmış ve engel olunması için bazı ifadeler kullanmıştır. Fransa tebaasından olup iki sene önce Musavva'ya gelmiş ve pek az sermayesi olan Cerar adlı tacir, Belçika fabrikaları üretiminden 120 adet tüfeği daha önce Musavva'ya getirmiştir. Fransa konsolos vekili Celber buna engel olunmamasını rica etmiştir. Buraya sokulan tüfekler Arabistan tarafına sokulanların yarısı kadar yoktur. Ancak buranın günden güne artan ehemmiyeti ortadadır. Bu sıralarda Cidde valisi tarafından Musavva'ya bir emirname gönderilmiştir. Emirnameyle bu tarz silah girişlerinin engellenmesi istenmiştir. Ancak bu şekilde silah alış veriş çok kazançlı olduğundan Fransa konsolos vekili bunun engellenmemesi için uğraşmakta hatta İstanbul'daki elçilik aracılığı ile bazı teşebbüslerde dahi bulunmaktadır. Fransa konsolos ve bazı tacirler tüm engellemelere rağmen bu şekilde silah getirilip satılmasına izin verilmesi noktasındadır. Ancak buna rağmen Pertev Efendi, Fransa konsolos vekiliyle görüşmüş, Fransız tebaası ve başka tüccarların silah getirip satmalarına engel olacağını ifade etmiştir. Bunun üzerine Mösyö Celber ise bu işe engel olmak için gerekli hassasiyetin gösterileceğini beyan etmiştir.³⁷

Yine Fustan olarak adlandırılan yerin geri kalmış olması ve İslam, Protestan ve Katolik olan ahalinin bedevi olmaları nedeniyle bunların medeni hale getirilmelerinin yalnız misyonerlerle olamayacağı İngiltere tarafından iddia edilmektedir. Bunun yanında Fransızlar bazı aralıklarla gelip giden misyonerleri aracılığıyla Tigray hâkimi Nikosi ile irtibat halindedirler. İngiltere de bunun bir

³⁷ İ.HR. 182/10092.

benzerini yapmak niyetindedir. Musavva konsolosu olup epeyce süre Gondar'da ikamet edip idam edildiği daha önce yazılan Plowden ve Gondar hâkimi Kasay diğer adıyla da Teodoros'un, yanında bulunan 3 İngiliz'in, ülkelerinin nüfuzunu arttırmak istedikleri ortadadır. Böyle olduğu halde Osmanlı Devleti tarafından lüzumu kadar nizamiye askeri gönderilerek buraların kontrol altına alınması söz konusu olabilir. Asker gönderilmesi halinde Habeşistan'daki tüm kabile ve önde gelenlerin kendilerine yapılan nasihatleri dinleyecekleri ve bölgede yaşayan kabilelerin birçoğunun da İslam dininde olmasından dolayı yönetimleri mümkün olabilecektir. Yine Teodoros'un imkân bulursa bağımsız olmak isteyebileceği, buna da dikkat edilmesi gerektiği Pertev Efendi tarafından hatırlatılmaktadır. Söz konusu Teodoros, bundan birkaç ay önce Ecd ve Kacam eyaletleri taraflarına gittiğinde oraların hâkim ve şeyhleriyle epeyce uğraşmış, pek çok zarara sebep olmuştur. Yine bir buçuk ay önce bu eyaletlerden dönerek Gondar şehrine yaklaşık 20 saat mesafesi olan yerde ikamete başlamıştır. Burada bulunan Müslüman ahaliye tahammül edilemeyecek eziyetler etmiştir. Ancak daima yanında bulunan 3 İngiliz'in nasihatıyla bu işten biraz olsun dönmüştür. Hatta ahaliyi karma olan bazı kasabalara İslam ahaliye zabıtlar tayin etmeye başlamıştır. Tüm bu haberler, Musavva'ya Habeşistan tarafından gelenlerden istihbar edilmiştir.³⁸

Habeşistan'da bulunan tüm hâkim, şeyh ve zabıtlara nispetle içlerinde en kuvvetlisi Teodoros'tur. Askerlerinin çoğu tüfeklidir ve silah kullanmayı İngilizlerden öğrenmişlerdir. Adave hâkimi Nikosi'nin kullandığı asker Teodoros'un askerine göre çok olsa da bunların tüfekleri yalnız kılıç ve mızraktandır. Yine Ecd ve Kacam eyaletleriyle o havalideki şehirlerde savaşa muktedir İslam ahali varsa da bunların bir tüfeği bile yoktur. Silahları kılıç ve mızraktan ibarettir. Yapılan muharebelerde söz konusu Teodoros galip gelerek adı geçen hâkim ve şeyhlere söz geçirmekte ve Teodoros'un kuvvet ve kudreti her geçen gün artmaktadır. Bu durumda Müslüman ahalinin hâkim ve şeyhlerinin yabancılarla münasebetinin de kesileceği açıktır. Durum bu haliyle birkaç sene daha devam ederse daha ağır sonuçlar ortaya çıkabilecektir. Ahalisinin ekseriyeti Müslüman olan Ecd eyaleti hâkimi Ahmed Beşir ile o havalide bulunan ahaliye gerekli tüfekler ve birkaç muallim bir taraftan tedarik edilemeyecek olursa Teodoros yakında oraları da zapt edebilecektir. Adı geçen Tigray eyaletini dahi kolaylıkla ele geçirip buralarda kurduğu otorite ile başka yerlere de sarkıntılık yapması mümkündür. Etrafıca yapılan tahkikata göre Teodoros'a karşı Nikosi ve Ahmed Beşir ittifak yaptığından daha önce yazıldığı üzere Teodoros, Ecd ve Kacam taraflarına gitmektedir. Ahmed Beşir'in etrafında toplanan adamlar ve başka ihtiyaçlar için Nikosi, Ahmed Beşir'e

³⁸ İ.HR. 182/10092.

16.000 riyal göndermiştir.³⁹ Pertev Efendi verdiği bu bilgilerle Habeşistan ve Doğu Afrika'da yaşanan gelişmeleri ve ileride olabilecek muhtemel riskleri gayet etraflı bir biçimde ortaya koymuştur.

Pertev Efendi daha önce gönderdiği bilgilerle ilgili eline gelen yeni haberleri de üstlerine aktarmaya devam etmiştir. Cidde valisine ulaşan bu haberler oradan da Sadaret'e ulaştırılmıştır. Kendisi verdiği bilgilerde, Musavva'ya varıştan hemen sonra ahalinin ve aşiretlerin asayiş ve memnuniyetiyle uğraşılmaya başlanmıştır demektedir. Yine Habeşistan'da bulunan hâkim, şeyh ve zabıtlar bağımsızlık üzere hareket etmektedirler. Reis Ali adlı zat öteden beri merkezi 8.000-10.000 haneyi içeren ve Musavva'ya yakın bir mesafesi olan Gondar eyaletiyle etrafında hüküm sürmektedir. Etrafındaki hâkim ve zabıtlara göre kendisi birinci sırada gelmektedir. Etrafındaki hâkimler kendisinden rahatsızdır. Bundan 6-7 sene önce Kacam eyaleti hâkimi Berar Goşe'nin hükümetini ortadan kaldırarak oraları zapt etmek istemiştir. Bazı yararlı faaliyetlerinden dolayı kendisinin Mebye sancağına zabıt naspettiği sonradan Teodoros ismini almış olan Kasay, efendisi Reis Ali'nin aleyhine dönmüştür. Bununla kalmayıp Gondar şehrini zapt ettikten sonra Kacam tarafına giderek Reis Ali'yi savaşla alarak yine Gondar'a dönmüştür. Reis Ali, Merim Kilisesi'ne dâhil olarak ve birkaç ay sonra Müslüman olan Ahmed Beşir'in idaresinde olan Ecd eyaletine tarafına firar ederek kurtulmuştur. O sıralarda epeyce senedir Tigray eyaleti hâkimi olan Obe adlı zat her sene Gondar hâkimine biraz akçe vermekteyse de bu bağlılığa Teodoros kanaat getirmeyerek Tigray eyaletini dahi istediği gibi yönetmek istemiştir. Obe'nin hemşerisi Nikosi, biraz asker tedarik ederek bağımsız olmak istemektedir. Tigray'ın merkezi olup Musavva'ya yakın bir mesafesi olan ve 3.000 haneyi bulan Adave şehrini zapt etmiş, sonra da Adave'de ikamet etmiştir. Hem Adave hem de Tigray ahalisi bunun hükümetine meyil ve rağbet etmişlerdir. Teodoros 4 seneden beri herhangi bir faaliyete girişmemiş ise de Pertev Efendi'nin Musavva'ya gelişinden önce 40.000-50.000 adamla şehirden hareket etmiştir. 20 senedir Habeş içlerinde olan ve iki defa Londra'ya gitmiş, 13 sene önce de İngiltere tarafından Musavva'ya konsolos tayin edilen ve 5,5 seneden beri Teodoros'un yanında baş müsteşar olan Plowden, Adave şehrine hareket etmiştir. Halal yolunda konsolos attan düşerek ayağını kırmış, bundan dolayı Gondar şehrine 4 saat mesafesi olan İbhak köyünde kalmıştır. Teodoros bütün askerleriyle Adave şehrine yaklaşmış, Nikosi dahi 25.000 kadar adam toplamıştır. Ancak Teodoros'un 5 topu bulunduğundan ve tüfekleri dahi gelişmiş olduğundan, Nikosi muharebeye cesaret edemeyerek Adave'den firar etmiştir. Kendisi yine Tigray eyaletinde olup Obe'nin idaresi altında olan Ako

³⁹ İ.HR. 182/10092.

*Eritre ve Etiyopya Arasındaki Danakil Bölgesinde Osmanlı Hâkimiyeti
ve Kaymakam Pertev Efendi*

adlı kasabaya varmıştır. Teodoros söz konusu Adave şehrine ve oradan Nikosi'yi takiple Ako kasabasına yakın mahalle kadar gelmiştir. Burası kale şeklinde bir dağ üzerindedir. Ancak Ecd hududu üzerine memur olan oğlunun üzerine hücum edildiği haberini aldığından oğlunu kurtarmak üzere Teodoros, Ecd tarafına gitmiştir. Bunun üzerine Nikosi bugünlerde Adave'ye dönmüş ve tekrar ikamete başlamıştır. Konsolos Plowden ise ayağından sıkıntılı olarak İbhak köyünde, Gondar'a 10 dakika mesafesi olan küçük nehir kenarındaki çimenliklerde kalmıştır. Ancak Gondar'da bulunan memurlar, konsolosun ayağının sıkıntısını bildiklerinden bedavadan akçe almak için onu alıkoymuşlardır.⁴⁰

Pertev Efendi yine verdiği bilgilerde, daha önce Fransa tarafından Gondar'a gönderilen birkaç ruhbanın gerek hükümet ve gerekse ahali tarafından hoş karşılandığını bildirmiştir. Fransa'dan özel gönderilen memurlar marifetiyle Gondar hâkimiyle gerekli kimselere birçok hediyeler vermişlerdir. Etkileri bu nedenle günden güne artmaktadır. Ancak İngiltere tarafından da oralara birkaç ruhban gönderilmiştir. İngiliz rahiplerin kullandığı lisan mı yoksa Protestan ayininin Katolik ayinden daha hoş görünmesiyle mi her nasılsa İngiliz rahiplere meyil daha fazladır. Sonrasında Fransız din adamlarından nefret edildiğinden mecburen rahipler bundan 7-8 sene önce Gondar'dan çekilip Adave'ye gitmişlerdir. Daha sonraları Nikosi'nin, Teodoros'un muhalifi olması ve Adave ileri gelenlerine tesir etmesiyle Fransa tarafından hepsine hediyeler verilmiştir. Adave'de kilise inşa etmişler ve aşama aşama nüfuz ve tesirlerini arttırmışlardır. Ancak Nikosi kaçınca rahipler, Adave'den Musavva'ya gelmişlerdir. Bu karışıklık esnasında yani bundan 1,5-2 ay önce bu havaliye gelip giden Fransa tebaasından Pester adlı tacirin vapuruyla Musavva'ya 6-7 saat mesafesi olan Zivoli'ye 14 Fransız, 15 yük eşya ile çıkıp Adave'ye gitmek üzere Halal köyüne varmışlardır. Ne var ki Teodoros'un emriyle önlerine adamlar gelip ellerindeki eşyayı gasp edeceklerini gereği gibi anlattıklarından Musavva konsolos vekili, Musavva kaymakam vekiline durumu anlatmıştır. 30 başıbozuk askerle bunlar Halal'dan çıkarılmış ve Musavva'ya getirilmişlerdir. Bu şahıslar söz konusu vapur ile Süveyş tarafına gitmişlerdir. Pertev Efendi, Musavva'ya geldiğinde vekilin bu eşyalara taarruz etmediğini, bazı eşyaların Nikosi'ye hediye olarak gönderildiğini ancak iade edildiğini ifade etmiştir.⁴¹

Gondar hâkimi Teodoros İngiltere ve Adave hâkimi Nikosi'yi Fransa desteklemektedir. Pek çoğu İngiltere birazı da Fransa tarafından şimdiye kadar belli aralıklarla pek çok tüfek ve savaş araç gereci gerek Musavva'dan gerekse sahilde bulunan başka iskelelerden oralara götürülmektedir. Bu husus Pertev

⁴⁰ HR.MKT. 346/41 (1277 S. 5).

⁴¹ HR.MKT. 346/41 (1277 S. 5).

Efendi'nin Mekke'de bulunduğu sırada Şerif Abdullah Paşa ve Cidde valisi tarafından da ifade edilmiştir. Şimdi bu şekilde silahlar getirilmekteyse de ne şekilde davranılması gerektiğinin Musavva'ya bildirilmesi istenmiştir. Yine Hristiyan olup Fustan diye tabir olunan ahalinin cehaletleriyle beraber din ve mezhep değiştirmek için rahiplerin onca çabasına rağmen çok az kişi Protestan ve Katolik mezheplerini kabul etmiştir. Bunların dahi haylice kısmı tereddütüdür. Söz konusu ahalinin nüfusu tam olarak belli değilse de yaklaşık olarak tespiti mümkündür. Ancak Musavva'ya Pertev Efendi henüz yeni geldiğinden tahkikata başlayacağını belirtmiştir. Tahmini bir rakam vermek gerekirse o taraftaki şehir, kasaba ve köylerdeki ahalinin üçte biri Müslümandır. Geri kalanı ise Hristiyan'dır. O taraflarda sözü geçen Ahmed Beşir olduğu ve pek çoğu atlı 20.000-30.000 adamı olduğu ifade edilmektedir. Bunun yanında konsolos Plowden'in ne şekilde öldüğü, bunun ayağındaki kırıkta mı yoksa idam mı edildiğinin merkez eyaletçe bilinmediğini Pertev Efendi, Mekke'de bulunduğu sırada gelen evraklardan anlamıştır. Bu konuda da çalışacağını ifade etmiştir.⁴² Pertev Efendi yaptığı tahkikatlarla durumu oldukça iyi bir şekilde ortaya koymuş, Babıali'nin sağlıklı bilgi elde etmesini sağlamıştır. Bunun da pek çok açıdan ileride faydası görülmüştür.

9 Şubat 1861'de bölgeye silah sokulması ve Pertev Efendi'nin ne şekilde hareket edileceği ile ilgili sorusuna İstanbul tarafından cevap verilmiştir. Buna göre, orada bulunan İngiltere ve Fransa konsolos vekillerine bu işin men edilmesi hakkında bazı münasip ifadeler icra olunmuşsa da Fransa tebaasından Cerar adlı tacirin getirtmiş olduğu 120 adet tüfeğin satılmasına engel olunmaması Fransa konsolos vekili tarafından istenmiştir. Bunun üzerine bir daha söz konusu tacirin veya başka birinin bu şekilde silah getirmemesi ve haber yapılmaması şartıyla gizli olarak birer ikişer bu silahların satılmasına müsaade edileceği belirtilmiştir. Musavva'da asayiş ve emniyetin yerinde olduğu, Habeşistan'ın asayişi ile ilgili olarak 400-500 kuruş maaşla bölgenin lisanına aşına bir memur istihdamına lüzum görüldüğü anlaşıldığından talebin yerine getirilmesine de karar verilmiştir. 8 Şubat 1861 tarihli olarak alınan bu kararlar bir gün sonra padişaha iletilmiş o da kararları yerinde görmüştür.⁴³ Böylece Pertev Efendi'nin talepleri yerine getirilmiştir. Taleplerin yerine getirilmesinin de Danakil ve çevresinin kontrol altına alınmasında faydası olmuştur.

2. Danakil ve Çevresinin Osmanlı İdaresi Altına Alınması

⁴² HR.MKT. 346/41 (1277 S. 5).

⁴³ İ.HR. 182/10092; HR.MKT. 346/41 (1277 S. 5).

*Eritre ve Etiyopya Arasındaki Danakil Bölgesinde Osmanlı Hâkimiyeti
ve Kaymakam Pertev Efendi*

Bölgede yaşanan gelişmelerle ilgili Babîâlî 28 Şubat 1861'de Mekke Emiri ve Cidde valisine bir emirname göndermiştir. Musavva havalisinin ahvalinden ve yabancıların Kızıldeniz'de ve Habeş sahillerinde yer alan bazı kıymetli mevkiiler hakkındaki fikir ve hareketlerine karşı ne gibi tedbirler alınacağı buna göre belirlenmiştir. Bununla ilgili Danakil adlı mahallin karşısında yer alan Yafa ile Musavva'ya 20 mil mesafesi olan Desi'ye münasip miktar aylık ve tayin tahsisiyle lüzumu kadar müdür ve zaptiye yerleştirilmesi ve bu memurlar için bir bina inşa edilmesine teşebbüs olunması istenmiştir. Musavva'ya bağlı Habab adlı mahalde yer alan aşiretlerin esaretten kurtarılarak devlete bağlılıkları sağlanmalıdır. Osmanlı Devleti'nin varlığının ne şekilde ve hangi çerçevede tesis edildiğine dair Musavva Kaymakamı Pertev Efendi tarafından Cidde valisine gönderilen yazı, Meclis-i Vâlâ'ya havale edilmiştir. Meclis-i Vâlâ'da buraların idare altına alınması, müdür tayinleri, zaptiyeler görevlendirilmesi ve belli miktarda maaşlar verilmesi ve Osmanlı idaresi altına alınmaları teşebbüsü olumlu karşılanmıştır. Söz konusu aşiretler ahalsinin esaretten kurtarılacak olması padişahın iyi niyetinin bir göstergesi olarak görülmüştür. Bunlar yapılırken Musavva ve oraya bağlı yerlerde en fazla dikkat edilecek şey, kanunların dışına çıkılmamasıdır. Ayrıca yabancıların müdahalesine de fırsat verilmemelidir. Kaymakam yapılacak uygulamalarla asla böyle şeylere meydan verilmeyeceğini açıkça ifade etmiştir. Bu hususlar tekrar ifade edilip Cidde valisine ve Musavva Kaymakamı'na bir daha hatırlatılmıştır. Şimdiye kadar yapılan işlerden de devlet memnun kalmıştır. Aynı hususlar Mekke'de şerife de bildirilmiştir. Karşılaşılan zorluklarla ilgili sık sık İstanbul'a bilgi verilmesi istenmiştir.⁴⁴

Alınan talimat doğrultusunda gelişmelerin ne şekilde olduğunu Musavva Kaymakamı Pertev Efendi, Cidde valisine açıklayıcı bir şekilde yazmıştır. Buna göre büyük denizci devletler bir süreden beri Habeşistan'da kurdukları münasebeti ileride politikaca istedikleri noktaya çevirebilmek için Musavva'nın üst tarafından Babü'l Mendeb'e vardırmaya çalışmaktadırlar ve bir de Habeş sahillerinde olan Danakil ile ilgilenmektedirler. Danakil'deki ahalinin tamamı Müslüman olup pek çok aşiret ve kabileden olan bu yer bir süredir ihmal edilmiştir. Bundan istifadeyle oralara giden vapur ve yelkenli yabancı savaş gemileri bunlarla irtibat kurmaya başlamıştır. Bunlar Danakil'e gittiklerinde az bir zaman içinde gelişecekleri ve servetlerinin artacağı taahhüdü ile bazı yerleri aşiret, kabile ve şeyhlerden satın almak için çalışmaktadırlar. Böyle bir şeyin olmasının pek çok sakıncası ortada olduğundan bunun önünün kesilmesine teşebbüs edilmiştir. Bu konuda da 28 Şubat 1861 tarihli emirnameye dikkat edilmiştir. Bu emirnamede söz konusu sahilin ve sahildeki aşiret ve kabilelerin

⁴⁴ MVL. 761/97 (1277. Ş. 17); Akalın ve Parlaz 2015, s. 96.

kazanılması istenmiştir. Tayin edilecek müdürlere belli miktarda ve aşiretlere bağlılıkları için münasip maaşlar verilmesi emredilmiştir. Musavva'dan 20 mil kadar mesafesi olan ve ahalisinden satın alınmasına yabancılar tarafından birçok defa tevessül edilmiş bir nokta vardır. Burası oldukça büyük bir arazi ve Musavva'ya da yakın Desi'dir. Desi şeyhiyle ileri gelenlerine yapılan nasihatle naip Abdürrahim'in akrabasından ve Arkiko ahalisinden Mahmud söz konusu Desi'ye müdür tayin edilmiştir. Maiyetine 5 nefer zaptiye tayin edilerek mahalline giderek ikamet etmiştir. Bunlar için gerekli olan hane dahi orada yaptırılacaktır. Musavva'da yaptırılıp gönderilen bayrak dahi her Cuma günlerinde açılmaktadır. Eski hallerine nazaran kazanılmaları zor görünen Danakil havalisiyle daha berisinde yer alan Zula taraflarında bulunan kabileler ile ahali dahi eski naip Berver'in kardeşi Ahmed Aray vasıtasıyla verilen teminat üzerine, şeyhleri ve ileri gelenleri Pertev Efendi'ye gelmişlerdir. Bunlar hiçbir vakit bağlılıktan çıkmayacaklarını beyan etmişlerdir. Ayrıca başka tarafa da meyletmeyeceklerini teyit etmişlerdir. Bundan sonra oraların isimleri müdürlük ve muhtarlığa dönüştürülmüştür. Söz konusu şeyhlere hazineden olmak üzere belli miktar maaşlar verilecektir. Kendilerinin emniyetleri noktasında da belli miktar maaşla zaptiyeler dahi atanmıştır. Bu düzenlemelerle buldukları mahallerden Babü'l Mendeb'e varıncaya kadar o taraflarda bulunan kabileler ve ahali, Danakil havalisinde müdür tayin edilen Ahmed Aray ile ittifak halinde gece gündüz çalışacaklarını açıklamışlardır.⁴⁵

Kabilelerin nasıl tavır ve harekette bulunacakları layıkıyla bilinemediğinden ve kabileler geri olduklarından, müdürü silahlı zaptiyeler ile gördüklerinde Mirliya Mehmed Paşa ve vefat eden İbrahim Paşa'nın Musavva kaymakamlıklarında da görüldüğü gibi hemen düzene gireceklerdir. Adı geçen Beka Adası'nda ikamete hacet kalmadığından verilen karar üzere hemen Danakil'e doğru gitmesi ve bağlanmaları için daha ileride bulunan aşiret ve kabilelerin dahi şeyhlerinin Musavva'ya gönderilmesi için uğraşması, Ahmed Aray'dan istenmiştir. Bunun yanında kabilelerin hepsinin de memnuniyetine çalışılması ve buna hanel getirecek bir işe müsaade edilmemesi istenmiştir. Bunun için de Ahmed Aray'a talimat verilmiştir. Bu şekilde Danakil tarafına giden ve maiyetinde 12 nefer zaptiye tayin edilen ve bayraklar yaptırılan kabilelerin çoğu bundan memnun olmuşlardır. Verilecek maaşların miktarı ve çokluğu şimdilik belirtilmemişse de bundan sonra bu ay içinde gönderilecek olan masraflara dâhil edilecektir. Musavva'da oturan İngiltere konsolos vekili Baroni, elinden geldiğince kabileleri kıskırtmak için uğraşmaktadır. Baroni'ye göre, Fransa'nın Çin havalisinde bulunan askerinden birazını özel vapurla bu taraflara göndereceği ve Desi karşısındaki Zula'yı zapt edeceği Musavva'daki

⁴⁵ A.M. 26/40 (1278. C. 29).

*Eritre ve Etiyopya Arasındaki Danakil Bölgesinde Osmanlı Hâkimiyeti
ve Kaymakam Pertev Efendi*

Fransız misyonerleri tarafından güya söylenmiştir. Baroni'nin bu şekildeki ifadeleri asla kabul edilebilir değildir. Baroni, bu gerçek olmayan ifadeleri gerçek hükmüne koyarak Pertev Efendi'ye iletmiştir. Bu açıklamalar ise Pertev Efendi'nin Danakil ve Cibuti taraflarına olan ilgisini daha da arttırmasına neden olmuştur. Zaten buralar Osmanlı Devleti'nin olup uzun süredir memursuz kalmalarından dolayı, içinde bulunan kabileler birbirleri aleyhinde ikide bir saldırılara kalkışmışlardır. Emniyet ve asayişleri devlete ait olduğundan o tarafa memurlar gönderilmesi gerekmiştir. Memur gönderme düşüncesi de Baroni'ye Pertev Efendi tarafından ifade edilmiştir. Baroni de bundan memnun olduğunu ve düşüncelerini Londra ve Aden'e yazdığını Pertev Efendi'ye söylemiştir. Pertev Efendi'ye göre, şimdiki halde Musavva etrafında 100 saatlik bir alan hiçbir sıkıntı olmadan idare edilmektedir. Yeni Musavva'ya dâhil edilen yerlerle birlikte şimdilik herhangi bir sorun yaşanmadan durum idare edilmektedir.⁴⁶ Yapılan işler Mekke Emiri tarafından da yine aynı eksende 7 Şubat 1862'de Babıali'ye bildirilmiştir.⁴⁷

Yapılan çalışmalarla ilgili Pertev Efendi, 17 Şubat 1862'de Cidde Valisi Ahmed İzzet Paşa'ya bilgi vermiş ve önemli hatırlatmalarda bulunmuştur. Habeş taraflarının kilidi noktasında bulunup bir mahallinde iskele tedarikini yabancılardan fazlasıyla istedikleri malumdur. Bunun için Zula tarafıyla Danakil havalisini Hanfiye'ye yakın mahalline kadar 40 saatten fazla mevkilerde bulunan aşiret, kabile ve ahalinin emniyet ve asayişte olmasıyla aynı şekilde oradan Babü'l Mendeb'e kadar olan yerler için de aynı hassasiyetin gösterilmesi daha önce ifade edilmiştir. Söz konusu Hanfiye'nin öte tarafında Adairi adı ile birazı deniz kenarında yerleşen Abir'de bulunan Hafri aşiretine dahi bir şekilde kurulan vasıtalarla gönderilen teminat üzerine, söz konusu aşiretin şeyhi Ali Kahir oğlunu ve birkaç itibar edilen adamını alıp Pertev Efendi'ye gelmiştir. Adı geçen aşiretin büyüklüğünden dolayı oranın ismi müdürlüğe tahvil edilerek kendisine aylık 500 kuruş maaş ve aynı aşiretten alınmak üzere her biri 25'er kuruş aylık ile 3 zaptiye tayin edilmiştir. Yine bu kişiler Danakil'e yeni düzenleme ve bazı eşyalar ile gitmişlerdir. Adı geçen kabile 283 haneyi aşmaktadır. Kendileri savaş işlerine muktedir oldukları gibi 1.000'den fazla erkeğe sahiptirler. Bu şekilde faaliyetlerde bulunularak o taraflarda otorite sağlanmak istenmiştir. Asmalı nam Cebel-i Sagir'in etrafında tuz madenleri vardır. Buralar Amertu aşiretinin elindedir. Adı geçen Ali Kahir ve diğerlerinin ifadelerinden bu bilgiler anlaşılmıştır. Bu hadisenin ardından Abid havalisinde bulunan 4 aşiret ile Abid'den Babü'l Mendeb'e kadar birkaç günlük mesafede olan kabileler dahi bunları müteakip bağıllık altına girmek niyetindedirler.

⁴⁶ A.M. 26/40 (1278. C. 29); MVL. 761/97 (1277. Ş. 17); Akalın ve Parlaz 2015, s.109-110.

⁴⁷ MVL. 761/97 (1277. Ş. 17).

Buraların yabancılara bırakılmayarak Kızıldeniz’de olan Habeş sahillerinin Babü’l Mendeb’e kadar tamamen tasarruf altına alınması gerekmektedir. Bu tamamlandıktan sonra Babü’l Mendeb’in haricinde ve Yemen tarafından idare edilen Zeyla’nın öte tarafında bulunan Somali’nin dahi tasarruf altına alınmasına teşebbüs olunması istenmiştir. Yabancıların beylik gemileri Habeş sahillerinde dolaşmakta olduğundan ve Musavva kaymakamlığı bir eyalet gibi büyük olduğundan çeşitli aralıklarla söz konusu sahillere gidip gelmek üzere bir büyük geminin gönderilmesinin faydalı olacağı Pertev Efendi tarafından ifade edilmiştir.⁴⁸ Bu ifadeleriyle Pertev Efendi yerinde tespitler yapmaktadır. Gerçekten de daha sonra gerçekleşen hadiseler kendisini haklı çıkaracak mahiyette olmuştur. Aynı zamanda gemi talebiyle bölge halkına devletin gücünü göstermeyi de amaçlamıştır.

Pertev Efendi’nin Cidde valisinden istediği talepler, 16 Mart 1862’de Cidde Valisi Ahmed İzzet Paşa tarafından İstanbul’a iletilmiştir. Yabancı devletlerin iskele elde etmek emelinde oldukları, Habeşistan’ın kilidi noktasında olan Zula ve Danakil havalisinin Hanfiye’ye yakın Hafri aşireti şeyhinin aylık 150 kuruş ile müdüriyete dönüştürüldüğü bildirilmiştir. Refakatlerine dahi kendilerinden aylık 25’er kuruş maaşlarla 3 adet zaptiye tayin edilmiştir. Habeş sahillerinde gelip gitmek üzere bir büyük geminin gerekliliğine dair Musavva Kaymakamı Pertev Efendi’nin bir kıta yazısı takdim edilmiştir. İngiltere’nin söz konusu mahaldeki konsolosunun Gondar hâkimi Teodoros ile görüşmek üzere yerine vekil bırakarak 5 ay müddetle Habeş içine gideceği kaymakamın Cidde’ye gönderdiği yazıdan anlaşılmıştır. Cidde valisine göre kaymakamın istediği gemi politikaca önemli gösterilmişse de bundaki fayda pek anlaşılammıştır. Cidde Valisi Ahmed İzzet Paşa bu haliyle Babîâlî’ye yazmıştır. İstanbul’dan böyle bir geminin gönderilmesi mümkün olamayacağı gibi Cidde’de yeniden yapılması da mümkün değildir. Ayrıca satın alınması pek pahalıya mal olacaktır. Bu nedenle içine birkaç top alacak ve şotiye tabir olunan harap durumdaki bir geminin tamir edilerek Musavva’ya gönderilmesi düşünülmektedir diye İstanbul’a söz konusu talep aktarılmıştır.⁴⁹

Pertev Efendi’nin talebi ve Cidde valisinin konuyla ilgili görüşleri 16 Haziran 1862’de Meclis-i Vâlâ’da ele alınmıştır. Habeşistan’da bulunan bazı Arap aşiretlerin ne şekilde Osmanlı Devleti tarafına çekildiğini ve Musavva Kaymakamı’nın bazı ifadelerini içeren yazı ile Cidde Valisi Ahmed İzzet Paşa tarafından Meclis-i Vâlâ’ya havale edilen yazı mecliste görüşülmüştür. İçeriğinden anlaşıldığına göre Habeşistan’ın 40 saatten fazla mevkiinde bulunan aşiret, kabile ve ahalinin itaati sağlandığı gibi Adairi adlı kasaba ile o havalide

⁴⁸ İ.MVL. 467/21134.

⁴⁹ İ.MVL. 467/21134.

bulunan Hafri aşiretine dahi teminat verilmiştir. Verilen teminat üzerine aşiretin şeyhi hükümete bağlılığını bildirmiş şeyhlik makamı da müdürlüğe dönüştürülmüştür. Kendisine aylık 150 kuruş maaş tahsis edilerek 25'er kuruş maaş ile 3 nefer zaptiye dahi ikamesine müsaade edilmiştir. Musavva'nın taşıdığı önemden dolayı Habeş sahillerinde gezdirilmek üzere bir büyük geminin gönderilmesine lüzum olduğu belirtilmiştir. İçinde birkaç top alır Cidde'de bulunan geminin tamiriyle Musavva'ya gönderilmesi Cidde valisi tarafından teklif edilmiştir. Kaymakamın yazısına göre söz konusu Hafri aşireti 300 haneyi ve 1.000'den fazla erkeği kapsamaktadır. Kaymakamın gayretleri oldukça olumlu karşılanmış ve müdürlük ile askerlere ödenecek maaşların kabul edilmesi uygun bulunmuştur. Aynı zamanda Habeş sahillerine gidip gelmek üzere adı geçen geminin tamir edilerek Musavva'ya gönderilmesi de kabul edilmiştir. Maaşlarla ilgili çalışmaları başlatmak üzere durumun Maliye Nezareti'ne bildirilmesine karar verilmiştir.⁵⁰ Bu kararların alınmasının ardından Habeşistan'da bulunan bazı Arap aşiretlerin Osmanlı Devleti'ne nasıl bağlandıklarına dair Meclis-i Vâlâ'dan kaleme alınan mazbata padişaha iletmek üzere arz edilmiştir. Padişah da aynı gün alınan kararları uygun gördüğünü belirtmiştir.⁵¹ Yapılan işler gayet başarılı görüldüğünden ve Musavva'nın ortada olan nazik mevki ile beraber iyi bir şekilde idaresine Kaymakam Pertev Efendi'nin çalışmakta olduğu, gönderilen yazılardan anlaşılmıştır. Bu şekilde canla başla çalışan memurların asla geri kalmayacakları ve ödüllendirilecekleri ifade edilmiştir. Bu nedenle durumun Kaymakam Pertev Efendi'ye de bildirilmesi Cidde valisinden istenmiştir.⁵² Bu kararlar ise İstanbul'da Pertev Efendi'ye karşı olumlu bir bakış olduğunu göstermektedir.

Musavva ve Danakil ile etrafının kontrol altına alınmasından kısa süre sonra Mısır tarafından bölgeyle ilgili bir talep gelmiştir. 21 Mayıs 1862'de Mısır Hidivi Mehmed Said Paşa tarafından İstanbul'a bir yazı yazılmıştır. Buna göre, Sudan'ın Habeş hududuna yakın bazı mahallerinde kabahatleri olanlardan Habeş hükümetine firar eden eşkıyanın zararlarının ortadan kaldırılmasından dolayı Habeş hâkimi tarafından gösterilen muameleye ne şekilde karşılık verileceği Babiali'ye sorulmuştur. Bu sıkıntıların önüne geçmek için Sudan tarafına dirayetli birinin hükümdar olarak tayini hakkında bilgi verilmiştir. Bu iş için Musa Bey tavsiye edilmiş kendisinin dirayeti ve kabiliyeti ile buraları kontrol altında tutabileceği ifade edilmiştir. Bu zat 25 senedir Habeş taraflarında olduğundan Habeşistan'ı da gayet iyi bilmektedir. Musa Bey bu olumlu

⁵⁰ İ.MVL. 467/21134.

⁵¹ İ.MVL. 467/21134.

⁵² A.MKT.MHM. 204/35.

kanaatlerden sonra Sudan hükümdarı olarak tayin edilmiş ancak memuriyetinin ehemmiyetinden dolayı Mirmiranlık rütbesinin verilmesi İstanbul'dan istenmiştir.⁵³ 14 Kasım 1862'de Said Paşa'nın talepleri padişaha iletilmiştir. Padişah da söz konusu uygunsuzluğun ortadan kalkması için alınan tedbir ve yapılan işleri yerinde görmüş, olumlu görüş bildirmiştir.⁵⁴ Yine Mısır tarafına Babıali'den gönderilen yazıda Sudan'ın Habeş hududuna yakın mahallerinde karışıklık çıkarıp Habeş hükümetine firar eden eşkıyanın yakalanması ve söz konusu hükümetin Sudan'a tecavüzlerinin önünü almak üzere ne şekilde hareket edilmesi gerektiğinin daha önce sorulduğu hatırlatılmıştır. Buna verilen cevapta ise bu şekilde saldırı ve tecavüzler olduğunda bunlara karşılık verilmesini, kimsenin buna bir diyeceği olamayacağı İstanbul'dan Mısır'a bildirilmiş, gerekli olan tedbirlerin hemen alınması istenmiştir.⁵⁵ Bu hadiseler Doğu Afrika'nın giderek ısınmakta olduğunu göstermektedir. Çok geçmeden de Avrupalı devletler bölgeye yerleşmek üzere adımlarını atmaya başlamışlardır.

3. Danakil ve Doğu Afrika'ya Avrupa Devletlerinin İlgisi

Doğu Afrika sahillerine pek çok Avrupa devletinin ilgisi vardı. Bu güçler ortaya çıkan fırsatları değerlendirerek bölgedeki nüfuzlarını arttırma yarışı içindeydiler. Bunlardan biri de Fransa'ydı. Osmanlı Devleti ise bu gelişmelerin farkında olarak Doğu Afrika'yı daha sıkı bir şekilde idare etmek ve devlete bağlamak düşüncesindeydi. 19. yüzyılda Habeşistan birçok güçle karşı karşıya kaldı. Habeşistan'ın Kızıldeniz kıyılarında Osmanlı hâkimiyeti vardı. Ancak bu hâkimiyet sadece Musavva'da kesin bir biçimdeydi. Buna rağmen Babü'l Mendeb'e hatta Zeyla'ya kadar Osmanlı Devleti, hak iddiasında bulunuyordu. Danakil sahillerindeki kabileler ise neredeyse bağımsız bir durumdaydı. Buna karşın 1839'da bir Fransız firması olan *Compagnie Nanto-Bordelaise* Danakil şeflerinden Edd köyünü satın almıştı. Buna dayanarak Fransa bölge üzerinde hak iddiasında bulunuyordu.⁵⁶ Bu satış daha sonra Fransa'nın Danakil üzerinde de hak iddia etmesinin önünü açtı.⁵⁷ İlerleyen zamanda Fransa, 1859'da Danakil kabilelerinden Obuk'u satın aldı.⁵⁸ Böylece Cibuti'de ileride kuracak olduğu sömürgecinin temellerini atmış oldu.

Sevakin ise Cidde'nin hemen karşısında ve elverişli limanı ile dikkat çeken bir yer olmuştur. Bu konumu nedeniyle Mısır, Sevakin üzerinde hak iddia etmiş ve burayı 1865'te denetimi altına almıştır. Süveyş Kanalı'nın açılması da

⁵³ İ.MTZ. (05) 19/739 (1278. Z. 7).

⁵⁴ İ.MTZ. (05) 19/739 (1278. Z. 7).

⁵⁵ A.MKT. UM. 557/65 (1278. L. 23).

⁵⁶ Stern 1936, s. 189.

⁵⁷ Akalın ve Parlaz 2015, s. 171.

⁵⁸ Ramm 1944, s. 211.

burayı önemli bir liman şehrine dönüştürmüştür. Sevakin Limanı, bugünkü Sudan topraklarını içine alan Osmanlı Habeş toprakları ile Func Sultanlığı bakımından hayati bir konumdaydı.⁵⁹ Cidde ile Sevakin arasında sürekli bir ticari bağ vardı. Sevakin'den Danakil'i geçerek de çok sayıda deveden oluşan kervanlarla yapılan büyük bir ticaret mevcuttu.⁶⁰ Bu nedenle Sevakin hem Mısır hem de İngiltere'nin tasarruf altına almak istediği bir liman oldu. Buna karşılık Osmanlı Devleti ise buradaki hukukunu muhafaza etmek istedi.

İngiltere, Doğu Afrika politikalarını Hindistan merkezli olarak ele aldı. 1839'da Aden'in İngiliz kontrolü altına girmesiyle birlikte burası, bölgede yürütülen askeri ve ticari faaliyetlerin bir üssü konumuna geldi. İngilizler 19. yüzyılda Yemen ve San'a'da belli bir nüfuz kurduktan sonra Habeş hükümdarlarını da kendi taraflarına çekmek için yoğun bir gayret sarf ettiler.⁶¹ Bunun için her türlü vasıttan istifade edildi. İngiliz misyonerler Protestanlığı yaymak kadar İngiliz siyasi amaçlarına da hizmet ediyorlardı.⁶² Bu nedenle İngiltere'nin uzun süre bölge politikası, Hindistan yolunun güvenliği üzerineydi. Ancak 1868'den itibaren bu yolun güvenliği adına nüfuz bölgelerinin kurulması gündeme gelmeye başladı. İngiltere 1849'da Musavva ve Sevakin'in Osmanlı idaresine girmesini kabul etse de Zeyla, Tacura ve Danakil üzerindeki hâkimiyetini hala kabul etmiyordu. Hatta İngiltere, Süveyş Kanalı açılmadan önce enerjisini Somali, Abissina ve Danakil kabilelerinin bağımsızlığı için harcadı.⁶³ Bu politikaların başında gelen isimler ise Gladstone ve Granville oldu.⁶⁴ Ancak Süveyş Kanalı'nın açılması İngiliz politikalarında köklü değişikliklere sebebiyet verdi. İngiltere 1875'te Mısır'a ait Süveyş Kanalı hisselerini satın alınca hem Mısır hem de Kızıldeniz üzerine olan ilgisini daha da arttırdı.⁶⁵ Mısır bu durumu kendi lehine değerlendirmek istedi. Süveyş Kanalı'nın açılması Mısır'ı da etkiledi. Kızıldeniz'in önemi her geçen gün artmaya başlayınca Mısır, Süveyş dışındaki başka limanlarla da ilgilenmeye başladı.⁶⁶ Bunun yanında Hidiv İsmail Paşa'nın özellikle Danakil üzerinde hak iddiası vardı.⁶⁷

Mısır, Doğu Afrika üzerinde nüfuz kurmak için çeşitli vasıtaları kullanma yoluna girdi. Bunun için Osmanlı padişahı ile Zeyla gibi noktaların alınması

⁵⁹ Tandoğan 2013, s. 143.

⁶⁰ Orhonlu 1996, s. 4.

⁶¹ Tandoğan 2013, s. 144.

⁶² Sırma 2008, s. 86.

⁶³ Ramm 1944, s. 211.

⁶⁴ Ramm 1944, s. 213.

⁶⁵ Akalın 2015, s. 309.

⁶⁶ Akalın 2015, s. 288.

⁶⁷ Ramm 1944 s. 215-216.

üzerine görüşmelere başladı. Aynı süreçte İngiltere'nin itirazlarını önleyecek birtakım teşebbüslere de girişildi. Böylece yavaş yavaş Kızıldeniz sahillerine doğru askeri faaliyetlere yoğunlaşıldı. 1874'te Berbera Mısır kuvvetleri tarafından ele geçirildi. Aynı zamanda tüm Danakil sahilleri ve Musavva çevresinde kontrol Mısır'ın eline geçti. Temmuz 1875'te Mısır kuvvetleri Zeyla'yı idareleri altına aldılar ve Harar'a doğru ilerlemeye başladılar.⁶⁸ Aynı yılın eylül ayında Mısır kuvvetleri Rauf Paşa komutasında Harar'ı almak için harekete geçti. 6 hafta sonra da Munzinger Paşa yardım etmek üzere yola çıktı.⁶⁹ Paşa, Kassala'dan hareket etmişti ve Adave'ye gitmek niyetindeydi. Yol üzerinde olan Danakil bölgesindeki Müslümanlar ise uzun süredir Osmanlı Devleti tarafından korunuyordu. Munzinger Paşa, 2.000 adamıyla Danakil üzerinden geçerken, 7 Kasım 1875'te Danakil kabileleri tarafından pusuya düşürüldü ve ailesi de dâhil olmak üzere kendisi de öldürüldü.⁷⁰ Buna rağmen Mısır kuvvetlerinin ilerleyişi devam etti ve Zeyla için Osmanlı padişahından aldıkları fermana dayanarak Tacura, Bulhar, Berbera ve Harar'ı ele geçirdiler. Bu ilerleyiş Cape Guardafui'ye kadar devam etti.⁷¹

Mısır'ın Doğu Afrika'da elde ettiği güç İngiltere açısından çok büyük bir problem teşkil etmiyordu. Ahmed Urabi Paşa'nın çıkardığı kargaşadan dolayı zaten Mısır'a el koymuş vaziyetteydiler. Üstelik bu sayede başka Avrupalı güçlerin Doğu Afrika'da söz sahibi olma ve nüfuz kazanmalarının da önüne geçilmiş oluyordu. Bu doğrultuda Ağustos 1881'de İngiltere, İtalya'ya karşı güç kullanmak üzere bir fırsat yakaladı. Hıdiv, Rahita'ya içinde askeri birlikler olan bir savaş gemisi göndermek istedi. Zaten Salisbury beklenmedik şeylerle karşılaşmamak için bir takım tedbirleri Mısır'ın almaya hakkı olduğu, daha Aralık 1879'da beyan etmişti. İtalya ise bunun üzerine gerekirse askeri seçenekler de dâhil olmak üzere Rahita'yı korumak için karşılık verebileceğini belirtti.⁷² Ne var ki Mısır ekonomisi Doğu Afrika'da yürütülen geniş kapsamlı ve oldukça masraflı askeri faaliyetleri uzun süre destekleyecek kadar güçlü değildi. Çok geçmeden de beklenen oldu. Mısır'ın Doğu Afrika sahillerinden çekilmesi kaçınılmaz olarak kendini gösterdi. İngiltere 1884'te Somali sahillerine yerleşti. Mısır kuvvetleri Ağustos 1884'te Danakil'den de çekilmek zorunda kaldı. Bunun üzerinde Tacura, Sagallo ve Gubbet Harab'da Fransızlar otoriteyi ellerine aldılar.⁷³ Neticede 1884-1885 arasında İngiltere güvenlik gereğiyle Zeyla, Bulhar ve Berbera'yı ele geçirdi. Aynı tarihlerde Fransa,

⁶⁸ Chaillé-Long 1887, s. 194.

⁶⁹ Jesman 1959, s. 78.

⁷⁰ Robinson 1927, s. 271.

⁷¹ Clifford 1936, s. 289.

⁷² Ramm 1944, s. 223.

⁷³ Ramm 1944, s. 230-231.

*Eritre ve Etiyopya Arasındaki Danakil Bölgesinde Osmanlı Hâkimiyeti
ve Kaymakam Pertev Efendi*

Danakil ve Somali sahillerini kontrol altına aldı.⁷⁴ Böylece Mısır'ın uzun süredir oldukça masraflı bir şekilde kurduğu Doğu Afrika hâkimiyeti beklenmedik bir şekilde, Avrupa devletlerinin bölgeye yerleşmelerine fırsat yaratmış oldu. Böylece kısa süreli Doğu Afrika'ya yerleşirken Mısır, uzun süre devam edecek mali ve siyasi bir kargaşanın içine düştü.

Kızıldeniz'le ilgilen devletlerden biri de İtalya'ydı. İtalya'nın Kızıldeniz'de en fazla ilgilendiği yerlerden biri Musavva oldu.⁷⁵ Ancak bölgeyle ilgili hazırlıklar çok öncesinden başladı. Raffaele Rubattino Sapeto, hükümeti tarafından Danakil'de Assab limanında mallarını çıkarıp yükleyebilecekleri küçük bir yer temin etmek üzere Amiral Acton ile beraber görevlendirildi.⁷⁶ Bu sayede İtalyanların Danakil ile irtibatları kesin olarak başlamış oldu. Buradaki faaliyetler belli bir aşamaya gelince ortaya çıkan fırsatlar da değerlendirilerek Musavva'nın işgaline geçildi. Osmanlı Devleti, Mısır meselesine yoğunlaştığı bir sırada İtalya'nın Musavva'yı işgali haberi geldi. Aslında bu beklenmedik bir durum değildi. Bir süredir İtalya'nın faaliyetleri takip edilmekteydi. Ancak işgal haberi 4 Şubat 1885'te Osmanlı Devleti'ne ulaştı. 10 Şubat 1885'te de Hidiv Mehmed Tevfik Paşa, haberi doğrulayarak Babıali'ye ilettili.⁷⁷ Yakın bir tarihte gerçekleşen İngiltere'nin Kıbrıs'a yerleşmesi müteakiben Mısır'ı alması, Fransa'nın Tunus'u ele geçirmesi ve ardından İtalya'nın Musavva'yı işgali Osmanlı Devleti'nde ciddi hayal kırıklıkları yarattı. Bu sürece etki eden bir başka gelişme ise Ahmed Urabi Paşa'nın Mısır'da çıkardığı isyandı. Urabi hadisesiyle İngiltere, Mısır ve Sevakini işgal ettiği gibi İtalya da Kızıldeniz sahilindeki Beylül ve Musavva gibi noktaları ve Habeşistan'a doğru ilerleyerek Kassala'yı işgal etti. Bu sırada İngiltere de Zeyla ve Berbera'yı geçici olarak işgal ettiğini açıkladı.⁷⁸

İtalya'nın Musavva'yı işgaline en farklı tepki Rusya'dan geldi. Rusya, Osmanlı Devleti'nin Musavva'ya asker göndererek ele geçirmesini tavsiye etti. İngiltere açısından son derece önemli bir noktada olan Sevakini'nin kaybı ise bölgedeki Osmanlı otoritesinin ortadan kalkmakta olduğunu gösteriyordu. Zaten İngiltere çok önceden hazırlıklarını yapmaya başlamıştı. Gelişmeler işgalle sonuçlanmadan önce İngiltere, Osmanlı Devleti'nin Sevakini'ni işgal etmesini tavsiye etti. Eğer Osmanlı Devleti bunu yapmayacak olursa İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne düşman kabilelerle anlaşmak zorunda kalacağını ifade etti.⁷⁹ Tüm bu işgal olayları içerisinde Ruslar da bölgede birtakım teşebbüsler için

⁷⁴ Clifford 1936, s. 289.

⁷⁵ Akalın 2014, s. 375.

⁷⁶ Ramm 1944, s. 214.

⁷⁷ Kızıltoprak 2010, s. 158-159.

⁷⁸ Tandoğan 2010 s. 58.

⁷⁹ Kızıltoprak 2010 s. 160.

harekete geçtiler. 1889'da Rusların Cibuti'de bir sömürge kurma teşebbüsleri oldu. Ancak bu teşebbüs için bölgeye gelen Aşinof ve askerlerine, Danakilliler tarafından karşı konuldu ve aralarında çatışmalar çıktı. Danakil emiri yenilince Ruslarla bir anlaşma yapmak zorunda kaldı ve bir miktar araziyi Ruslara bıraktı.⁸⁰ Ne var ki bu teşebbüs uzun ömürlü olmadı ve Ruslar bölgeyi tahliye etmek zorunda kaldılar.

İtalya'nın bölgede yerleşmesi son derece önemli bir hadiseydi ve Doğu Afrika'nın bundan sonraki siyasi süreçlerine önemli yansımaları olacaktı. İtalya, Musavva'ya yerleşmenin dışında Assab'ı da önemli bir mevki olarak kabul ediyordu. 10 Ocak 1885'te bölgeyi keşif için memur edilen Biyanki ve adamlarının Danakilliler tarafından öldürüldüklerine dair duyular üzerine kendine, Assab'a yerleşmenin yolunu açmıştır. Bu haberin doğrulundan yola çıkarak ve haber üzerine İtalya'da öfke olduğu bahanesiyle, açıkça Assab'da bulunanların emniyetini temin maksadıyla o tarafa 1.000 asker ile 6 top ve yarım bölük istihkâm askeri gönderilmesine karar vermiştir. İşbu sevkiyat İngiltere ile beraber kararlaştırılmış gibi görünmektedir. Zira İtalya, Assab Körfezi'ni zapt ettiği vakit oralarda asker ikame etmeyeceğini ve istihkâm yapmayacağını İngiltere'ye karşı taahhüt etmiştir. Assab'ın işgali haberi 10 Şubat 1885'te Sadaret'e ulaştırılmıştır. Roma Sefareti ise durumu işgal için bir bahane olarak gördüğünü gönderdiği telgrafında kesin olarak beyan etmiştir.⁸¹

İngiltere'nin, Mısır'ın Doğu Afrika sahillerinden çekilmeye zorlanarak elde ettiği avantaj bölgede çıkan karışıklıklarla bir müddet sarsıntı yaşamıştır. Bu sıkıntıyı yaratan isimlerden biri Osman Dikna olmuştur. 13 Ekim 1886'da Ahmed Muhtar Paşa gönderdiği yazısında, Osman Dikna'nın Sevakin'e yakın Tokar adlı yerde müstahkem bir mevki oluşturduğunu daha önce haber vermiştir. Sevakin'de bulunan Kızıldeniz muhafızı Miralay Kitchener'den Mısır askeri kumandanına durumla ilgili bir bilgilendirme yapılmıştır haberini de vermiştir.⁸² 20 Aralık 1887'de Sadrazam Kamil Paşa ise yaptığı yazışmada, Osman Dikna'nın iyi tüfeklerle donatılmış 3.000 askeri Sevakin tabyaları önüne kadar adeta savaş etmek üzere gelmişlerdir. Sevakin'in düşmesinden korkulmaktadır. Şayet Sevakin düşecek olursa bunların Hicaz sahillerine de tasallut etmeleri mümkündür. Bu nedenle daha önce istenen geminin süratle gönderilmesi ve böyle bir durumda ne gibi tedbir alınacağını kendisine sorulduğunu yazmıştır. Gemi talebinin Bahriye Nezareti'ne iletildiği belirtilmiştir. Yine Sevakin'de öyle bir muharebe vukua geldiyse Ahmed Muhtar Paşa'dan bilgi alınması üzerinde durulmuştur. Böyle bir durumda

⁸⁰ Akalın 2016, s. 118.

⁸¹ Y.EE. 118/46.

⁸² Y.EE. 129/83.

Avrupa'ya da bu haberlerin ulaşması mümkün iken henüz böyle bir haberin alınmamış olduğu üzerinde durmaktadır. Bu nedenle paşa Hicaz Vilayeti'nden alınan habere doğru gözüyle bakılamayacağını beyan etmiştir. Eğer doğru olsa bile Osman Dikna'nın Hicaz sahiline geçmesi için bazı koşullar aranmıştır. Bunlardan birincisi Hicaz taraflarında ahalinin isyana meyilli olması, ikincisi Sevakin'den Hicaz'a onca askeri geçirmek için epeyce geminin bulunması ve üçüncüsü Osman Dikna'nın geri dönüş yolunun kesilmeyeceğine emin olmasıdır. Hâlbuki bunlardan hiçbiri mevcut değildir. Bu nedenle bu tür haberlerin doğru olmadığına kanaat getirmiştir.⁸³ Bu durum Osmanlı Devleti'nin de meseleyi Arap Yarımadası açısından mühim bir hadise olarak ele aldığını göstermektedir. Ancak 19 Şubat 1889'da Ahmed Muhtar Paşa'dan gelen haberle işin eski ehemmiyetini kaybettiği anlaşılmıştır. Paşa, geçen hafta Osman Dikna'nın tuttıkları Hazub adlı mevkinden içeriye doğru çekilip gitmeleri ve oralarda Sudanlılardan kimsenin kalmadığı anlaşılmıştır. Bundan maksatlarının içinde buldukları zorluklar mı yoksa Sevakin'deki kuvvetleri içeriye çekmek midir henüz belli değildir şeklinde haber vermiştir.⁸⁴

Osman Dikna'nın yarattığı tehdit bir süre daha devam etmiştir. 9 Kasım 1892'de Ahmed Muhtar Paşa Mısır'dan bazı haberler göndermiştir. Buna göre, Osman Dikna'nın 300 kadar adamla Sevakin'le Tokar arasında saldırmak üzere harekete geçtiği İngilizler tarafından öğrenilmiştir. Bunun üzerine İngiliz kuvvetlerinin sayısı artırılmış ve Kahire'den 1 batarya topla 1 piyade taburuyla birlikte süvari gönderilmiştir. Bunun yanında Kitchener bir gün önce kurmaylarıyla beraber Mısır'dan hareket etmiştir. Hırslı bir general olan Kitchener'in kendini göstermek niyetinde olduğu daha önce arz edilmiştir. Ancak Sudanlılar taarruzda olmayıp Osman Dikna etrafı isyana teşvik etmektedir. Bu hadiseler gizli bir tertibat mıdır orası meçhuldür ancak birtakım şüpheler vardır şeklindeki haberlerini ulaştırmıştır.⁸⁵ 17 Kasım 1892'de verilen haberlerde ise Sevakin'de askeri kuvvetlerin artırıldığı gibi Mısır askeri kumandanı Kitchener dahi Sevakin'e gelmiştir bilgisi İstanbul'a gitmiştir.⁸⁶

Bölgedeki gelişmeler bir süre daha devam etmiş ve Danakil'i de etkilemiştir. 23 Nisan 1896 tarihinde Ahmed Muhtar Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği yazısında, Danakil'e yapılacak taarruz hareketi sevkiyatına devam ile teyit olunmaktadır. İngiltere'den gönüllü bazı kimseler gelip duruyorlar. Şimdi Akāşe noktasında 5 tabur Mısır askeri bulunuyor. Nil Vadisi'nden Sudanlıların henüz bir hareketi görülmediği gibi tahmin edileceği üzere tarassut

⁸³ Y.A.HUS. 209/15.

⁸⁴ Y.EE. 130/32.

⁸⁵ Y.A.HUS. 266/150.

⁸⁶ Y.A.HUS. 266/150; Y.EE. 129/83.

ile meşguldürler. Akaşe noktasının 30 km ilerisinde yer alan Ebu Fatma adlı mahalle kadar şimendiferlerin yenilenmesi kararının uygulanacağına alınan tedbirler işaret etmektedir. Abdullah Necaşi sergerdelerinden Osman Dikna, Kassala üzerinde İtalyanlar ile meşgulken bu taraftan Danakil aleyhine hareketini hissettirmiştir. Bunun gibi Sevakın'den dahi taarruz hareketi yapılır hesabıyla Kassala'yı Roma tarafına terk edip Sevakın tarafına hareket ettiği ve oralarda Ömer el Tayta ile bazı görüşmeler yaptığı duyulmuş ise de ehemmiyeti olan bir netice yoktur. Mısır askerleri Akaşe'nin yukarısında toplanmak üzere teçhizatsız 50.000 lira fiyat ile İngiltere fabrikalarına 3 tane zırhlı vapur sipariş etmişlerdir. Bunların inşa olunduıkları dahi şüphelidir⁸⁷ haberlerini de öğrendikten hemen sonra İstanbul'a ulaştırmıştır.

İtalya'nın Musavva'yı alıp bölgeye yerleşmesinin ardından Habeşistan'daki hareketlilik hiç bitmedi. Bu olaylardan Danakil bölgesi de haliyle etkileniyordu. Assab ile Adave arasında yer alan Danakil bölgesi, Habeş kralı IV. Yohanna'nın geçmekte zorlandığı düşmanca bir alanı oluşturuyordu.⁸⁸ Habeşistan'daki karmaşa II. Menelik zamanına kadar devam etti. II. Menelik iç bölgelerde bir birliktelik oluşturmayı başardı. Ancak sahil kesiminde İngilizler, Fransızlar ve İtalyanlar söz sahibiydi. Ne var ki bu üçlü arasında İtalya 1896'da Habeşlilere yenilerek ciddi bir itibar kaybına uğradı.⁸⁹ 1896'da Habeşlilerin İtalyanları yenmeleri 1889 Uccialli Anlaşması'ndan bu yana devam eden bölgedeki İtalyan hegemonyasına da son verdi.⁹⁰ Bu sayede Habeşliler iç kısımlarda bir kontrol sağlasalar da Danakil bölgesindeki karmaşa bir süre daha devam etti. Danakil bölgesinin kuzeyinde Eritre'yi kontrol eden İtalyanlar ve güneyinde Cibuti'ye yerleşen Fransızlar zamanla Osmanlı Devleti'nin Doğu Afrika'daki otoritesini ortadan kaldırdığı gibi Yemen'deki varlığını sarsacak boyutta silah kaçakçılığına sebep oldular.⁹¹ Eritre ve Cibuti üzerinden sahillere ulaşamayan Habeşliler ise bu defa Somali üzerine yöneldiler. Somali, Habeşistan için oldukça elverişli bir noktadadır. Cibuti tarafındaki Fransız varlığı, Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla Mısır'ın daha fazla güneye sarkması, Kızıldeniz sahilinde ve güneyde İngiliz ve Fransız varlığı kaçınılmaz olarak Habeşliler ile Somalileri karşı karşıya getirmiştir.⁹² Aradaki gerginlikler de bu nedenle uzun süre devam etmiştir. Bu oldukça eski geçmişi olan gerginlikler günümüzde de Doğu Afrika'da yaşanan hadiselerde etkisini hissettirmektedir. Danakil bölgesi de bu süreçlerden çoğu zaman etkilenmektedir.

⁸⁷ Y.EE. 129/45.

⁸⁸ Hess 1973 p. 102.

⁸⁹ Lewis ve Jewell 1976, p. 9.

⁹⁰ Hess 1973, p. 94.

⁹¹ Akalın 2015, s. 665.

⁹² Mariam 1964, p. 189.

Sonuç

Eritre ve Etiyopya arasında kalan Danakil bölgesi Kızıldeniz'in Afrika sahilleri ve Habeşliler için son derece önemli bir mevkidir. Her ne kadar Musavva, Sevakin, Obuk, Assab ve Zeyla Doğu Afrika'nın Kızıldeniz'e açılan belli başlı kapıları olsa da bunlar arasında kalan Danakil diğerlerinin muhafazası bakımından hayati bir rol oynamaktadır. Bu nedenle de bu bölge üzerinde etkin bir denetim kurma ihtiyacı her dönem hissedilmiştir. Osmanlı Devleti'nin otoritesi altında olan bu bölge zaman içinde aynı önemini korumuştur. Fakat Kızıldeniz'in bir Osmanlı iç denizi gibi olduğu dönemlerde limanlarının elverişli olduğu, ticaret ve nüfus bakımından öne çıkan sahil şehirleri adından daha çok söz ettirmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nin Kızıldeniz'deki otoritesinin sarsıldığı 19. yüzyıl içinde Danakil ve çevresi giderek önem kazanmaya başlamıştır. Kızıldeniz'in Afrika sahillerine ve Yemen'e yerleşen Avrupalı güçlerin birbirleri ile olan rekabeti ve Doğu Afrika'daki yerel güçleri elde etme gayretleri, Danakil ve çevresinin ehemmiyetini bir kat daha arttırmıştır.

Osmanlı Devleti giderek önem kazanan Kızıldeniz'in Afrika sahillerini elinde tutabilmek, içeriden Habeşlilerin dışarıdan ise Avrupalı güçlerin bölgeye yerleşmesine mani olmak için bir dizi gayret sarf etmiştir. Bu kapsamda 1860'ta Musavva'ya kaymakam olarak atanan Pertev Efendi'nin faaliyetleri belirleyici rol oynamıştır. Musavva'ya atıldığı andan itibaren ve daha görev yerine gitmek üzereyken Mekke'de bölgeyle ilgili gelişmeler konusunda bilgi toplamaya başlayan Pertev Efendi, Osmanlı hâkimiyetinin Danakil ve çevresinde tesis edilmesindeki kilit isim olmuştur. Pertev Efendi bununla kalmayarak Musavva'nın önemini daha da arttıracak, şehirdeki ahaliyi Osmanlı Devleti'ne ısındıracak bir dizi faaliyete de teşebbüs etmiştir. İleri görüşlü bir isim olan Pertev Efendi'nin bazen Cidde valisine bazen de doğrudan İstanbul'a gönderdiği yazılardan anlaşıldığına göre oldukça donanımlı olduğu görülmektedir. Pertev Efendi, Avrupalıların bölgedeki faaliyetlerini idrak etmiş ve Habeşlilerin kendi içindeki rekabete de oldukça vakıf olduğunu gösteren yazılar göndermiştir. Pertev Efendi bunlarla da yetinmeyerek Osmanlı Devleti'nin bölgedeki itibarının artırılması ve ahalinin devlete bağlılığını temin etmek üzere bölgeye gemi gönderilmesi gibi son derece yerinde teşebbüslere girişmiştir.

Pertev Efendi'nin Musavva'daki kaymakamlığı döneminde en fazla önce çıkan işlerden biri de Danakil'deki kabilelerin devlete bağlılığını sağlamak olmuştur. Avrupa devletlerinin bölgeye olan ilgisini bilen kaymakam, buralardaki kabileleri kazanmayı bilmiştir. Kabilelerin önde gelen şeyhlerini Musavva'ya çağırarak, statülerini Babiâli'den gelen emirname doğrultusunda müdürlüğe çevirerek, askeri ve ekonomik anlamda desteklenmelerini

sağlamıştır. Bu uygulama sadece Danakil ile sınırlı kalmamış, Kızıldeniz'in Afrika sahillerindeki Desi Adası gibi bazı kritik noktalarda da yapılmıştır. Bu sayede devlet, daha önce kontrolünde olan ve Kaymakam Pertev Efendi'nin ifadesiyle memursuz kalmış ve ihmal edilmiş yerleri hiçbir kargaşaya sebep vermeden tekrar Osmanlı Devleti'ne bağlamasını bilmiştir.

Pertev Efendi'nin kaymakamlığı İstanbul'daki yetkililerin de dikkatini çekmiştir. Gerek kendisinin gönderdiği yazılar gerekse de Cidde valisi ve Mekke emiri tarafından İstanbul'a yapılan bilgilendirmelerde kaymakamı övücü ifadeler yer almıştır. Bu nedenle taltif edilmesi ve rütbesinin yükseltilmesi gibi adımlar atılmıştır. Ancak Musavva Kaymakamı Pertev Efendi'nin tüm Doğu Afrika üzerine gerçekçi bir temelde yürüttüğü politikalar görüldüğü üzere bölgedeki Osmanlı üst makamları tarafından tam da idrak edilememiştir. Örneğin Pertev Efendi'nin Musavva ve diğer sahillerde gezdirilmek üzere bir gemi istemesi Cidde valisi tarafından pek anlaşılammışa benzemektedir. Bu nedenle Cidde valisinin İstanbul'a konuyla ilgili yaptığı yazışmada işin biraz geçiştirilmeye çalışıldığı hatta eski bir geminin tamir edilerek Pertev Efendi'nin ikna edilmeye çalışıldığı izlenimi vardır. Bu da oldukça kritik bir dönem olan 19. yüzyılda bölgede görev yapan yöneticilerin bir kısmının Avrupa devletlerinin bölgedeki yayılmasını pek de iyi kavrayamadıkları izlenimini doğurmaktadır. Buna rağmen Pertev Efendi gibi isimlerin bölgede üstlendikleri görevlerle takdir edilecek işlere imza attıklarını da ifade etmek gerekir. Danakil'de yaşanan gelişmeler ve Musavva Kaymakamı Pertev Efendi'nin faaliyetleri Osmanlı Devleti'nin bir zamanlar tamamen hak iddiasında bulunduğu Kızıldeniz sahillerinin yavaş yavaş nasıl elden çıktığı konusunda bizlere fikir vermektedir.

KAYNAKLAR

1. Arşiv Belgeleri

A.M. 26/40
A.MKT.MHM. 204/35
A.MKT.MVL. 48/7
A.MKT.UM. 435/60; 435/73; 450/44; 547/44; 557/65
DH.SAİD. 17/269
HR.MKT. 38/50; 346/41
İ.HR. 182/10092
İ.MTZ (05) 19/739
İ.MVL. 427/18725; 467/21134
MVL. 761/97
Y.A.HUS. 209/15; 266/150
Y.EE. 118/46; 129/45; 129/83; 130/32
Y.PRK.UM. 11/9; 13/47; 14/47

2. Araştırma ve İnceleme Eserler

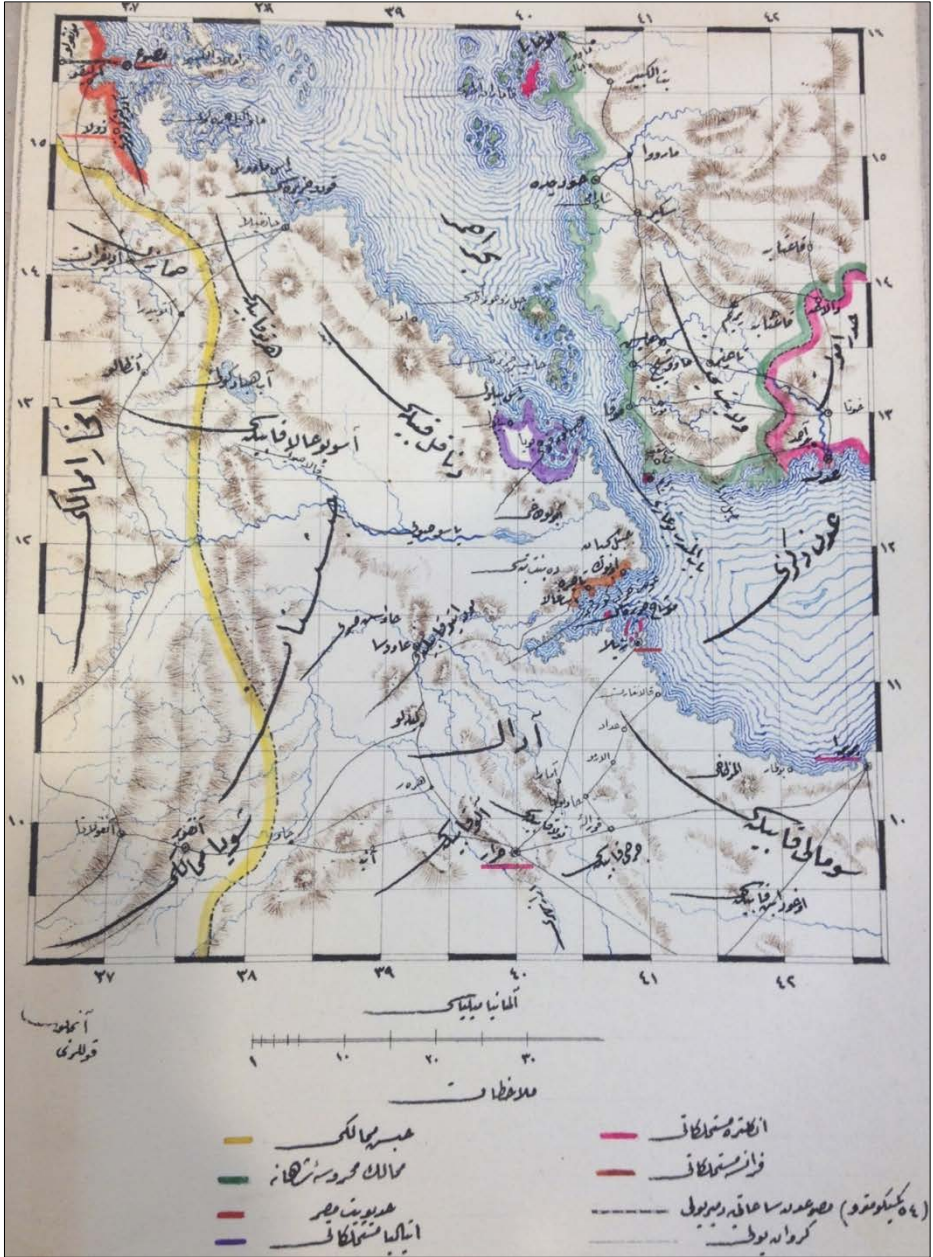
- Abdurrahman Şeref *Özdemiroğlu Osman Paşa*, Haz. Vehbi Günay, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2011.
- Ahmet Raşit Paşa 2013 *Tarih-i Yemen ve San'a*, Cilt I-II, Yay. Haz. Sadettin Baştürk, Taşhan Kitap Yayınları, Ankara.
- Akalın ve Parlaz 2015 Durmuş Akalın - Selim Parlaz, *XIX. Yüzyılda Doğu Afrika'da Osmanlılar ve İtalyanlar*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Akalın 2014 Durmuş Akalın, "Aden'in İşgali ve İşgalden Sonra Osmanlı Devleti'nin Kızıldeniz'de Aldığı Tedbirler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX-2, s. 357-404.
- Akalın 2015 Durmuş Akalın, "Kızıldeniz'de Cibuti Üzerinden Yapılan Silah Kaçakçılığının Yemen'e Etkileri ve Osmanlı Devleti (1898-1914)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 34, Sayı 58, s. 651-686.
- Akalın 2016 Durmuş Akalın, "Rusya'nın Kızıldeniz Siyaseti ve Cibuti'de Sömürgecilik Faaliyetleri", *OTAM*, Sayı 39, s. 105-136.
- Akalın 2015 Durmuş Akalın, *Süveyş Kanalı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Aregay 1988 Merid W. Aregay, "The Early History of Ethiopia's Coffe Trade and the Rise of Shawa", *The Journal of African History*, Vol. 29, No. 1, s. 19-25.
- Barker1842 W.C.Barker, "Extract Report on the Probable Geographical Position of Harar; With Some Information Relative to the Various Tribes in the Vicinity", *Journal of Royal Geographical Society of London*, Vol. 12, s. 238-244.

- Chaillé-Long 1887 C. Chaillé-Long, "Colonel Chaillé. Long on the Juba", *Journal of the American Geographical Society of New York*, Vol. 19, s. 194-198.
- Clifford 1936 E.H.M. Clifford, "The British Somaliland-Ethiopia Boundary", *The Geographical Journal*, Vol. 87, No. 4, s. 289-302.
- Hess 1973 Robert L. Hess, "Italian Imperialism in Its Ethiopian Context", *The International Journal of African Historical Studies*, Vol. 6, No. 1, s. 94-109.
- Jesman 1959 Czeslaw Jesman, "Egyptian Invasion of Ethiopia", *African Affairs*, Vol. 58, No. 230, s. 75-81.
- Kızıltoprak 2010 Süleyman Kızıltoprak, *Mısır'da İngiliz İşgali, Osmanlı'nın Diploması Savaşı (1882-1887)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Kirwan 1972 L.P. Kirwan, "The Christian Topography and the Kingdom of Axum", *The Geographical Journal*, Vol. 138, No.2, s.166-177.
- Lewis 1960 I.M. Lewis, "The Somali Conquest of the Horn of Africa", *The Journal of African History*, Vol. 1, No. 2, s. 213-230.
- Lewis ve Jewell 1976 I.M. Lewis ve P.A. Jewell, "The Peoples and Cultures of Ethiopia", *Proceedings of the Royal Society of London*, s. 7-16.
- Lobban 1976 Richard Lobban, "The Eritrean War: Issues and Implications", *Canadian Journal of African Studies*, Vol. 10, No.2, s.335-346.
- Marcus ve Page 1972 Harold G.Marcus - Melvin E. Page, "John Studdy Leigh: First Footsteps in East Africa?", *The International Journal of African Historical Studies*, Vol. 5, No. 3, s. 470-478.
- Mariam 1964 Mesfin Wolde Mariam, "The Background of the Ethio-Somalian Boundary Dispute", *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 2, No. 2, s. 189-219.
- Melly 1936 John M. Melly, "Ethiopia and the War From the Ethiopian Point of View", *International Affairs*, s. 103-121.
- Munzinger 1869 W. Munzinger, "Narrative of a Journey Through the Afar Country", *Journal of the Royal Geographical Society of London*, Vol. 39, s. 188-232.
- Orhonlu 1996 Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti Habeş Eyaleti*, TTK Basımevi, Ankara.
- Özbaran 2013 Salih Özbaran, *Umman'da Kapışan İmparatorluklar Osmanlı ve Portekiz*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul.
- Ramm 1944 Agatha Ramm, "Great Britain and the Planting of Italian Power in the Red Sea 1868-1885", *The English Historical Review*, Vol. 59, No. 234, s. 211-236.
- Reid 2003 Richard Reid, "Old Problems in New Conflicts: Some Observations on Eritrea and Its Relations with Tigray from

*Eritre ve Etiyopya Arasındaki Danakil Bölgesinde Osmanlı Hâkimiyeti
ve Kaymakam Pertev Efendi*

- Liberation Struggle tı Inter-State War”, *Africa: Journal of the International African Institute*, Vol. 73, No. 3, s. 369-401.
- Rigby 1877-1878 C.P. Rigby, “Mr. J. M. Hildebrandt on His Travels in East Africa”, *Proceeding of the Royal Geographical Society of London*, Vol. 22, No. 6, s. 446-453.
- Robinson 1927 Arthur E. Robinson, “The Egyptian-Abyssinian War of 1874-1876”, *Journal of the Royal African Society*, Vol. 26, No. 103, s. 263-280.
- Sırma 2008 İhsan Süreyya, *Osmanlı Devleti'nin Yıkılışında Yemen İsyancıları*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Stern 1936 W.B. Stern, “The Treaty Background of the Italo-Ethiopian Dispute”, *The American Journal of International Law*, Vol. 30, No. 2, s. 189-203.
- Tandoğan 2013 Muhammed Tandoğan, *Afrika'da Sömürgecilik ve Osmanlı Siyaseti*, TTK Basımevi, Ankara.
- Tate 1941 H.R. Tate, “The Italian Colonial Empire”, *Journal of the Royal African Society*, Vol. 40, No. 159, s. 146-158.
- Thesiger 1935 Wilfred Thesiger, “The Awash River and the Aussa Sultanate”, *The Geographical Journal*, Vol. 85, No. 1, s. 1-19.

Ek 3 Kızıldeniz Çevresinin Paylaşımı (Y.PRK.TKM. 13/5).

*Eritre ve Etiyopya Arasındaki Danakil Bölgesinde Osmanlı Hâkimiyeti
ve Kaymakam Pertev Efendi*

Ek 4 Eritre ve Danakil Bölgesi (Reid, 2003, s.373).

